

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
Agencija za predškolsko, osnovno
i srednje obrazovanje

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
Агенција за предшколско, основно
и средње образовање

СМЈЕРНИЦЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЗАЈЕДНИЧКОГ ЈЕЗГРА
ЦЕЛОВИТИХ РАЗВОЈНИХ ПРОГРАМА
ЗА ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ
ДЕФИНИСАНОГ НА ИСХОДИМА УЧЕЊА

Мостар, 2021. године

**Смјернице за спровођење Заједничког језгра цјеловитих развојних програма
за предшколско васпитање и образовање дефинисаног на исходима учења**

Водитељ пројекта

Др Марија Налетилић

Консултанти

Проф. др *Тамара Прибишев Белеслин*, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

Проф. др *Јасмина Бећировић-Карабеговић*, Универзитет у Сарајеву, Педагошки факултет

Пројектни тим

Маја Стојкић, директор Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Марија Налетилић, водитељ пројекта, шеф Сектора за Заједничко језгро наставних планова и програма

Хашима Ђурак, стручни савјетник за предшколско васпитање и образовање

Даница Васиљ, стручни савјетник за разредну наставу

Ана Безер, стручни савјетник за предшколско образовање

Радна група

Др Марија Налетилић, *Даница Васиљ*, проф., *Хашима Ђурак*, проф., *Ана Безер*, проф.,

Марица Травар, проф., *Алма Хаџагић Трнка*, проф., *Дорис Налетилић*, проф., *Ирена Видовић*, проф., *Слађана Мишић*, мр предшк.васп., *др Џенета Цамовић*

Напомена

Изрази написани само у једноме граматичком роду односе се подједнако на женски и мушки род

САДРЖАЈ

УВОД	5
1. ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ ЗА РАЗВОЈ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ	8
1.1. Вриједности на којима се базирају Смјернице	9
2. СВРХА И ЦИЉ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ	12
2.1. Подстицање оптималног тјелесног развоја, развој чулне осјетљивости и опажања, те формирање основних здравствено-хигијенских навика	13
2.2. Јачање самопоштовања, самопоуздања и позитивне слике о себи, развијање социјалних вјештина и резилијентности	13
2.3. Развијање говорних и комуникацијских способности	14
2.4. Развијање когнитивних способности дјетета неопходних за разумијевање свијета око себе	14
2.5. Подстицање стваралаштва, креативног мишљења и симболичког изражавања	14
3. НАЧЕЛА (ПРИНЦИПИ) КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ	15
4. РАЗВОЈ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ЗАСНОВАН НА ЗЈЦРТ	17
4.1. Компетентно дијете	17
4.2. Обласна структура курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање	19
4.3. Исходи учења и развоја	21
4.4. Показатељи/индикатори	22
4.5. Препоруке	23
5. ПРИМЈЕНА КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ	25
6. ПРАЋЕЊЕ, ДОКУМЕНТОВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ	31
7. ЛИТЕРАТУРА	36
8. ПРИЛОЗИ	40

УВОД

Након што је Агенција за предшколско, основно и средње образовање израдила Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења (у наставку текста Заједничко језгро), објављено у Службеном гласнику БиХ број 77/18, указала се потреба за израдом Смјерница за његово спровођење. У периоду од фебруара до јула 2021. године реализован је процес израде Смјернице за спровођење Заједничког језгра цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисаног на исходима учења (у наставку текста Смјернице).

Документ Смјернице има за циљ пружање подршке свима који су укључени у процес курикуларне реформе која је усмјерена на креирање савремених, хуманистички оријентисаних предшколских курикулума ентитета/жупанија и Брчко дистрикта Босне и Херцеговине.

Смјернице су намијењене стручним тимовима за израду курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање на ентитетским/кантоналним нивоима и надлежним образовним властима који ће заједно радити на развоју и усклађивању курикулума са ЗЈЦРП као и на унапређивању осталих елемената курикуларне реформе.

Вриједности

Вриједности на којима се базирају Смјернице написане су по угледу на квалитетне и успјешне васпитно-образовне системе и праксе организованог предшколског васпитања и образовања у свијету као и у нашем ближем окружењу. Основна филозофија на којој се базира овај документ представљена је кроз систем универзалних и општеважећих вриједности којима треба тежити приликом његовог тумачења и примјене.

Полазећи од дефинисаних вриједности и свих осталих елемената одређених у Смјерницама, практичари у области предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини могу да преиспитују, коригују и надограђују своје постојеће обрасце и моделе васпитно-образовног рада. Дефинисане вриједности су: вриједности раног дјетињства, уважавање и хуманост, партиципација дјецe, одрживост, холистички приступ дјеци, уважавање и разноликост, једнакост у приступу васпитању и образовању и инклузивни приступ.

Васпитање и образовање чине темељ друштвеног напретка и најважнији су фактор развоја човјека и усавршавања људске заједнице. Од велике је важности препознати и усагласити заједничке друштвено-културне вриједности и дугорочне васпитно-образовне циљеве који подржавају и усмјеравају васпитно-образовно дјеловање. Од предшколских установа се очекује да промишљају и дјелују у складу са тако одређеним вриједностима и циљевима. Знање, образовање и цјеложивотно учење требају да буду основни покретачи развоја друштва и сваког појединца.

У Босни и Херцеговини предшколско васпитање и образовање је саставни дио васпитно-образовних система. Он је први, посебан и специфичан степен васпитно-образовних система који се бави васпитањем и образовањем дјецe до поласка у основну школу, а базира се на принципу најбољег интереса дјетета. Обавеза надлежних образовних власти је да обезбиједи остваривање права на образовање осигурањем приступа свим нивоима васпитања и образовања.

Осигурање принципа најбољег интереса дјетета у овом контексту захтијева: доступност свим нивоима васпитања и образовања сваком дјетету; обухваћеност сваког дјетета васпитањем и образовањем, поготово угрожених група; предузимање свих потребних мјера за повећање обухвата дјецe на нивоу предшколског васпитања и образовања; уклањање комуникационо-информационих и физичких баријера, смањење психосоцијалних баријера; осигурање мјера за поштовање културних, вјерских и језичких различитости; осигурање слободе мишљења и изражавања; осигурање равноправности полова; осигурање бесплатног обавезног васпитања и образовања; опремљеност и капацитираност установа, итд. Када је у питању квалитет васпитања

и образовања, Конвенцијом о правима дјетета се истиче да образовање треба усмјерити према пуном развоју личности, надарености, психичких и физичких способности, промоцији људских права и основних слобода, поштовању дјететових родитеља, његовог културног идентитета, језика и вриједности, као и цивилизације која се од њега разликује.

Изради Смјерница претходила је детаљна анализа важећих документа (курикулума, програма) на којима се заснива предшколско васпитање и образовање у ентитетима, кантонима и Брчко дистрикту БиХ, као и важећих развојних програма/курикулума земаља у регији, Европској унији и свијету.

Циљ и сврха анализе програма/курикулума је био стицање увида у структуру тих документа који ће, поред теоријских и практичних достигнућа из области предшколског васпитања и образовања у свијету и код нас, нарочито оних достигнућа која су усмјерена ка новој парадигми раног и предшколског васпитања и образовања, представљати полазиште за израду Смјерница.

У првој фази анализе прикљупљени су сви доступни важећи предшколски програми у БиХ (програми из кантона у Федерацији БиХ, програми из Републике Српске и Брчко дистрикта БиХ). Потом су прикупљени курикулуми земаља из регије, Европске уније и свијета (Хрватска, Црна Гора, Србија, Словенија, Сјеверна Македонија, Португалија, Словачка, Француска, Финска, Ирска, Мађарска, Чешка, Уједињено Краљевство, Нови Зеланд, Аустралија).

У другој фази приступило се детаљној анализи сваког програма/курикулума руководећи се унапријед одређеним елементима анализе (циљеви, начела, филозофија и структура документа), те је начињен табеларни, упоредни приказ елемената анализираних програма/курикулума. (Табеле се налазе у прилогу стр. 40).

Анализа је показала да од 2007. године у Босни и Херцеговини почиње развој предшколских програма базираних на исходима учења и развоја (почев од Програма предшколског васпитања и образовања Републике Српске из 2007. године), да је развој програма текао неуједначено и до сада није завршен у свим ентитетима, кантонима Федерације Босне и Херцеговине и Брчко дистрикту БиХ. У два кантона у Федерацији БиХ није донесен закон за предшколско васпитање и образовање чиме се нису створили услови за развој новог предшколског курикулума. Анализа је показала да се у Босни и Херцеговини, у једном кантон у користи предшколски програм који је базиран на концептима и исходима учења предложеним у ЗЦРП (2018), док се у осталим кантонима и ентитету користе програми који се базирају на ЗЈ из 2008. године.

У трећој, завршној фази добијени резултати анализе чинили су референтни оквир за креирање методологије рада која је обухватала дефинисање структуре Смјерница за будуће курикулуме за рано и предшколско васпитање и образовање. Структура укључује смјернице и стратешке елементе који су неопходни за квалитетно конципиран предшколски курикулум који на крају представља базу за израду оперативних курикулума.

Дакле, Смјернице су фокусиране на курикулуму у ширем смислу као службеном документу који представља заједнички, оријентациони и флексибилан сажетак вриједности, начела и концепција на којима се заснива васпитно-образовни рад у предшколским установама. Овај курикулум постаје основа за креирање курикулума у ужем смислу (оперативних, реалних програма) који настају и континуирано се заједнички (дјеца и васпитачи) граде, мијењају и модификују у конкретној васпитно-образовној пракси (у предшколској установи, васпитној групи). Курикулум је отворена и развојна концепција која се постепено и системски развија као резултат заједничког размишљања и рада свих који у њему учествују.

У овако схваћеном курикуларном контексту, улога Смјерница није да прописује унапријед дефинисан план и “финални производ” него да промовише флексибилност и усклађеност курикулума са сложеном, мултидимензионалном, динамичном и промјенљивом васпитно-образовном праксом.

Смјернице су конципиране на начин да сви елементи чине логично повезану цјелину којом се дефинишу значајне компоненте квалитетног предшколског курикулума. (Табела 1)

Табела 1: Структура Смјерница за израду курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање

Елементи структуре	Садржај
Основне поставке за развој курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање	Свако дијете је компетентно, способно и јединствено биће. Васпитачи, заједно са родитељима, су важни одрасли у одрастању сваког дјетета предшколског узраста. Предшколске установе су институције од највишег друштвеног значаја. Вриједности раног и предшколског васпитања и образовања: - Вриједности раног дјетињства - Уважавање и хуманост - Партиципација дјецe - Одрживост - Холистички приступ дјетету - Уважавање и разноликост - Једнакост у приступу васпитању и образовању - Инклузивни приступ
Сврха и циљ курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање	Сврха Општи циљ Дугорочни циљеви
Начела (принципи) курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање	Заједничка одговорност за васпитање и образовање дјетета Јединство васпитања, образовања, његе и заштите Игра је основ развоја, учења и одрастања Професионална аутономија, етичност и одговорност
Развој курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање заснован на ЗЈЦРТТ	Компетентно дијете Обласна структура Исходи учења Показатељи Препоруке
Тримјена курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање	Окружење за учење Стратегије учења и подучавања Активна улога дјетета Улога одраслих Партнерство са родитељима Прелази дјецe - осигурање континуитета у васпитању и образовању Поштовање принципа и стандарда за предшколски васпитање и образовање
Траћење, документовање и вредновање	Праћење Документовање Вредновање - дјечијег напретка - курикулума у ширем смислу - рада у предшколским установама: (вањско и унутрашње вредновање курикулума) - самовредновање васпитача

1. ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ ЗА РАЗВОЈ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Свако дијете предшколског узраста има право на једнак приступ квалитетном васпитању и образовању.

Смјерницама се пружа подршка добробити дјетета која се сагледава кроз три аспекта:

- личну, емоционалну, социјалну и образовну добробит за свако дијете у БиХ;
- друштвену добробит којом се оснажује заједница да ствара боље услове за васпитање и образовање дјете;
- системско-институционалну подршку као основу за осигурање добробити за свако дијете укључено у институционално васпитање и образовање.

Највеће добробити за дјецу су: безбједно и подстицајно окружење, особље спремно за пружање подршке и охрабривање, прилике за појачане вербалне и социјалне интеракције и примјена искуства за промоцију когитивног и физичког развоја дјете.

Свако дијете је компетентно, способно и јединствено.

Смјерницама се оснажују:

- унутрашње снаге дјетета и мотивација за учење, учешће и дјеловање, комуницирање, активно истраживање, упознавање и интеракцију са различитим окружењима;
- потребе дјетета за припадањем и грађењем односа (релација) са вршњацима и другим особама.

Васпитачи су, заједно са родитељима, важни одрасли у одрастању сваког дјетета предшколског узраста.

Смјерницама се оснажују васпитачи, заједно са другим стручним сарадницима у предшколској установи, да:

- сарађују и граде партнерство са породицама у најбољем интересу дјетета;
- испоље своју креативност, аутономију, одговорност и професионалност;
- граде способности рефлексије, поштовања, слушања и разумијевања перспективе дјетета;
- тимски дјелују у промоцији и заступању интереса дјете предшколског узраста, родитеља и професије у области предшколског васпитања и образовања у заједници.

Предшколске установе су институције од највишег друштвеног значаја.

Смјерницама се пружа подршка за институционални развој у правцу:

- отворених институција у којима ће свака породица и свако дијете бити задовољни, заинтересовани, добродошли и прихваћени;
- окружења богатог ресурсима, изазовима и приликама за игру, развој и учење, за стицање различитих искустава и грађење знања, вршњачке културе и односа са другима;
- окружења која ће промовисати здраве основе развоја, одрастања и животних стилова, вриједности цјеложивотног учења, демократску културу и поштовање.

1.1. Вриједности на којима се базирају Смјернице

Смјернице указују на вриједносне постулате којима се исказује чему треба тежити и шта треба представљати окосницу при креирању савремених, хуманистички оријентисаних предшколских курикулума.

Вриједности раног дјетињства

Рано дјетињство и одрастање дјеце до поласка у основну школу је по много чему јединствен и непоновљив период у животу људског бића. Овај период се назива и „пасошем за живот“, а одликује се интензивним растом и развојем, игром као аутентичном дјечијом активности, осамостаљивањем и стицањем искустава којима дјеца граде себе као друштвена бића. Васпитачи, стручни сарадници и остали професионалци који раде у предшколским установама користе различите теоријске перспективе како би континуирано размишљали о друштвеној улози у обликовању раног дјетињства и положаја дјеце у заједници. Дјеца предшколског узраста су носиоци права и својим аутентичним активностима и начином мишљења граде контекст у коме одрастају, што снажно истиче обавезу поштовања неповредивости људског живота, слободе и интегритета личности, једнаку вриједност свих људи и одсуство дискриминације. Васпитање и образовање требају се заснивати на принципима демократског друштва које је усмјерено на испуњавање основних дјечијих права и потреба и најбољег интереса дјетета у раном дјетињству.

Уважавање и хуманост

Право је дјетета да живи у здравој средини, да има једнака права када су у питању услови за нормалан раст, развој и учење како би се најоптималније развило у тјелесном, интелектуалном и социјалном погледу.

Савремено конципиран васпитно-образовни систем у којем се одвија отворен, динамичан васпитно-образовни процес полази од идеје хуманизма и схватања да се специфична природа дјетета и његовог физичког и духовног развоја заснива на универзалним правима и потребама дјетета и на холистичком приступу у процесу васпитања. Уважавање достојанства дјетета гаранција је развоја његовог позитивног идентитета и претпоставка за изграђивање успјешног и дјелотворног одраслог човјека. Хуманистичка концепција полази од дјетета као вриједности по себи која се прихваћа у свој својој посебности. Дијете се доживљава као активно и интерактивно биће, а посебно се наглашава важност достојанства дјетета и његовање вјере у сопствене компетенције.

Партиципација дјеце

Дјеца су у савременом васпитно-образовном контексту активни учесници властитог развоја. Они конструишу и граде свој систем знања, чињеница, генерализација, компетенција на основу интеракције са другом дјецом и одраслима, у подстицајној средини која пружа разноврсна искуства, могућности избора и прилике за самоорганизацију и квалитетно бављење активностима. У демократски уређеном васпитно-образовном процесу разумевање и уважавање перспективе дјетета захтијева васпитача који исказује интерес, пажљиво посматра дијете, улаже напор да га што боље разумије и прихвата његове иницијативе. На тим основама, обезбјеђује се примјерена подршка дјетету која је усмјерена према аутентичном учешћу, која уважава дјечија настојања и оснажује њихову аутономију. Другим ријечима, од педагошке иницијативе васпитача зависиће квалитет окружења за учење као и развој партиципативне праксе. Квалитетан курикулум је онај који полази од дјетета, који подржава “слушање” дјеце, посматрање и праћење како се активирају и развијају њихова интересовања, емоције, сазнања,

те подстицање дјеце да развијају иницијативу, знатижељу, креативност и дају допринос властитом учењу.

Поштовање права дјетета на обликовање властитог мишљења и слободног изражавања свог мишљења о питањима које се односе на њега, омогућава дјецу да буду равноправни учесници у процесу заједничког учења с другом дјецом и одраслима. У таквим односима дјецу треба подстицати и оспособљавати за самопроцјену, чиме уче да преузимају одговорност за своје одлучивање и дјеловање, тј. за властите изборе и њихове посљедице. Цјелокупна комуникација и све васпитно-образовне интервенције васпитача требају да одражавају поштовање дјеце, њихових потреба, права и личности.

Одрживост

Предшколско васпитање и образовање поставља основе за разумијевање концепта одрживости и цјеложивотног учења, промовишући активно учешће дјеце у друштву за одрживи развој у све три области одрживости: социјалној и културној, економској и одрживости окружења/околине, тј. животне средине. Предшколске установе промовишу дијалог, сузбијање неједнакости, мирно рјешавање конфликта, развијање осјећаја праведности, развијање емпатије и саосјећања. Посебно се промовишу еколошке вриједности с циљем обликовања еколошког начина мишљења и дјеловања дјеце. Предшколско васпитање и образовање за одрживи развој усмјерено је на друштвени напредак у коме се препознају потребе свакога, као и на потребу очувања квалитета животне средине и разумно кориштење природних ресурса.

Холистички приступ дјецу

Холистички приступ дјецу, њиховом развоју, учењу, потребама, мишљењу и интересима заснива се на чињеници да предшколска дјеца свијет посматрају и доживљавају цјеловито, те таква треба бити и подршка одраслих. Сви појединачни аспекти развоја чине цјелину личности дјетета те је неоправдано раздвајати, фаворизовати или потцјењивати неки од аспеката развоја у пракси предшколских установа. Холистички концепт уједињује његу, васпитање, образовање, здравље, понашање и социјалне вјештине, односно образовање у најширем смислу. Заговара се приступ цјеловитој особи дјетета предшколског узраста - признаје се способност сваког дјетета да учи, а висока очекивања се постављају за сву дјецу.

Уважавање и разноликост

У предшколској установи потребно је обликовати васпитно-образовни приступ који се базира на прихватању и поштовању различитости дјеце. Осим уважавања дјечије перспективе, овај приступ подразумијева и оспособљавање дјетета за размијевање својих права, обавеза и одговорности, као и уважавање и поштовање права, обавеза и одговорности других. Понашање свих запослених у предшколској установи и њихов начин дјеловања треба да буде усмјерен на промовисање људских права и слобода, у складу са начелима забране дискриминације по било којој основи.

Једнакост у приступу васпитању и образовању

Васпитно-образовни процес у предшколским установама заснива се на Закону о предшколском васпитању и образовању, Заједничком језгру цјеловитих развојних програма дефинисаном на исходима учења, цјеловитим развојним програмима као и на ономе за шта дјеца показују интерес, као и на основу знања и искустава која су претходно усвојила. Васпитно-образовни процес узима у обзир различите услове за рад, карактеристике заједнице, потребе дјеце и прилагођава се свакоме дјетету у предшколској установи.

Свако дијете има једнако право приступа и учешћа у предшколском васпитању и образовању, без дискриминације по основу узраста, пола, способности, националне и религијске припадности, социјално-економског статуса, мјеста живљења, или по било ком другом основу (принцип једнакости и недискриминације). Једнак приступ и могућности подразумевају осигурање једнаких услова и прилика за све дјевојчице и дјечаке. Предшколске установе требају поштовати националне и вјерске слободе, језик, културу и обичаје свих народа и националних мањина, промовисати толеранцију и културу дијалога. То је право загарантовано Уставом Босне и Херцеговине, Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода, Оквирном конвенцијом за заштиту националних мањина, те Конвенцијом о правима дјетета.

Инклузивни приступ

Базира се на савременом филозофско-социолошком и педагошком концепту којим се заговара осјетљивост и толерисање различитости, подстицање и оснаживање живота с различитима, те посебно оспособљавање за тај живот. Квалитетан предшколски инклузивни васпитање и образовање јесте претпоставка раста, развоја и постигнућа свакога дјетета без обзира на различитости, укључујући дјецу и породице које су из некога разлога на маргинама друштва. Тиме се у васпитно-образовном процесу свој дјечи осигурава равноправан положај и подједнаке могућности, обезбјеђујући непрекидан процес промјене, учења, учешћа и постигнућа свакога дјетета кроз институционалну културу, политику и праксу у заједници. Инклузивна култура у предшколским установама пружа приступачно и подстицајно окружје које подржава рад кроз сарадњу, интеракцију и рјешавање проблема и гдје се заговара поштовање и прихваћање различитости. Инклузивни приступ ставља нагласак на развој позитивних увјерења, освјешћивање и елиминацију стереотипа и предрасуда, употребу различитих стратегија подучавања и разумијевања дјетета у окружењу у којем вршњаци имају важну улогу. Процес постизања инклузивног васпитања и образовања усмјерава се на акције које резултирају промјенама на нивоу предшколске установе и заједнице. Васпитач креира сигурно, инклузивно, флексибилно и стимулативно окружење подстичући сарадничко учење, узајамну подршку и уважавање различитости, користећи се методама учења и рада прилагођеним различитим интензитетима, захтјевима и стиловима учења. Континуирано прати и процјењује напредак дјече и свој рад, планира добро познавајући њихов развој, те подржава дјецу у развоју универзалних вриједности. Инклузивни приступ подразумева пружање подршке, разумно прилагођавање и рану интервенцију, тако да сва дјеча имају могућност да испуне свој потенцијал, стављајући у средишту своје пажње капацитете дјетета и његове афинитете, а не садржаје учења и подучавања.

2. СВРХА И ЦИЉ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Савремени курикулум за предшколско васпитање и образовање заснива се на важећим законима и релевантним документима из области предшколског васпитања и образовања. Усмјерен је ка хуманистичкој оријентацији и савременим теоријским и практичним сазнањима која пропагирају аутентичност раног дјетињства, отвореност и развојну примјерност, холистички приступ развоју дјеча, индивидуализирани приступ и конструктивистичку/суконструктивистичку концепцију учења.

Сврха курикулума за предшколски васпитање и образовање је осигурање окружења у коме се дјеча осјећају прихваћено, компетентно и сигурно. Такво окружење је усмјерено на културу истраживања са дјецом, педагогију слушања и откривања перспективе дјетета кроз конструктивистичку парадигму учења. На овај начин знање постаје аутентична конструкција дјетета која настаје као резултат различитих дјечијих искустава и доживљаја.

Основна поставка хуманистичког приступа васпитању и образовању је схватање развоја као континуираног и динамичног процеса унутар кога се одвијају квантитативне и квалитативне промјене. При том се уважавају могућности сваког дјетета као и индивидуалне разлике. Дијете доживљава свијет цјеловито и јединствено, што одговара карактеристикама његовог мишљења и спознаје. У том процесу у првом плану је активни однос дјетета према учењу и стицање искуства из прве руке у безбједном и стимулативном окружењу за учење у коме дјеча слободно истражују, испитују, стичу знања обједињено и проналазе рјешења на себи својствен начин.

Овако квалитетно конципиран курикулум има за општи циљ стварање и усклађивање свих услова за квалитетно одрастање дјеча предшколске доби и развој њихових компетенција, поштујући посебности раног дјетињства, развоја дјеча и основна начела о правима дјетета, подстицање цјеловитог (холистичког) развоја, васпитања и учења дјеча раног и предшколског узраста у складу са њиховим могућностима, способностима, потенцијалима, потребама и интересима. Полазна основа је непоновљивост (јединственост) сваког дјетета, важност искустава раног дјетињства, активно учење и интеракција са другом дјецом, васпитачима и материјалом, што укључује подршку и праћење физичког, психолошког, когнитивног и емоционалног развоја.

На темељу општег циља формулишу се дугорочни циљеви који дају смисао васпитно-образовном раду, те представљају услов за одређивање јасних и конкретних исхода. Они усмјеравају васпитно-образовне акције и одраз су филозофије раног и предшколског васпитања и визије која се гради одговорима на питања:

Шта желимо да буде крајњи исход процеса развоја и учења дјеча?

У чему је смисао тога што учимо?

На које циљеве учења и развоја се потребно фокусирати?

У предшколском курикулуму дјеча се кроз активности игре подржавају у свом раном личном развоју, укључујући:

- развој капацитета за комуникацију на матерњем језику, кроз активности којима се подржава тачна артикулација ријечи, проширује њихов рјечник и развија њихова способност да слушају друге;
- физички и моторни развој и активности којима се подржава координација њихових тјелесних покрета;
- прогресивна спознаја о себи самима, о другима и о окружењу;
- развој капацитета да дефинишу и слиједи правила, да разликују добро од лошег и да разликују оно што је дозвољено од онога што је забрањено;
- охрабривање и подршку за ангажовање у практичне активности, за процјену ризика и опасности и за придржавање правила основне хигијене и безбједности.

У Смјерницама се промовишу циљеви који се формулишу глобално, а њихова операционализација се врши кроз одређивање исхода и показатеља учења и развоја.

2.1. Подстицање оптималног тјелесног развоја, развој чулне осјетљивости и опажања, те формирање основних здравствено-хигијенских навика

Ови циљеви су усмјерени на подстицање складног развоја тијела и физичких способности, као и усавршавања функције чулних органа и стицање богатог чулног искуства. Циљ је да се омогући дјеци да буду активна и интерактивна, те да развијају покрете, контролу и координацију. Поред тога, усмјерени су на подстицање и развој хигијенских навика (личне уредности, чистоће и хигијене) и здравствене културе ради очувања и јачања сопственог здравља, те стицање здравих животних навика у циљу повећање безбједност и отпорности организма према неповољним утицајима и изазовима савременог начина живота.

2.2. Јачање самопоштовања, самопоуздања и позитивне слике о себи, развијање социјалних вјештина и резилијентности

Циљеви су усмјерени на развијање властитих компетенција, развој осјећаја сигурности и повјерења у сопствене снаге, властите вриједности, могућности и специфичности, те подстицање самосталности.

Социјални аспект развоја посебно је оријентисан на развијање социјалних вјештина које подразумевају: разумијевање основних друштвених односа; подстицање сарадничких односа у групи, узајамног помагања и уважавања; развој способности усклађивања својих жеља и потреба са жељама и потребама других; повезивање са блиским особама и развој повјерења, те уживање у заједничком живљењу у предшколској установи.

У сегменту емоционалног развоја циљеви су усмјерени на развијање способности емпатије, осјетљивости за осјећања других и поштовања интересовања, мишљења и понашања других, те испољавање емоција на друштвено прихватљив начин, јачање отпорности на фрустрације.

Поред тога, циљеви су усмјерени и на подстицање разумијевања и усвајања етичких норми у складу са вриједностима демократског, хуманог и толерантног друштва, осјетљивог на породичне, културолошке и вјерске различитости, те на развијање навика и ставова који су пожељни у друштвеном животу.

У складу с тим, циљеви су оријентисани и на развој свијести о припадности култури и традицији свог народа и своје домовине, уз његовање толеранције, те уважавања и прихватања различитости, као и на развијање свијести о значају заштите и очувања природне и друштвене средине.

2.3. Развијање говорних и комуникацијских способности

Циљеви су фокусирани на подстицање свих видова комуникације и различитих функција говора, његовање гласовне културе, правилне артикулације и изговора, богаћење рјечника и реченице, развој способности за успостављање вербалне и невербалне комуникације и вјештине слушања, те развој културне комуникације. Узимајући и обзир да је говор медиј за изражавање мисли, осјећаја, идеја, улога васпитача је да омогући дјечији богато језичко окружење, те да развију самопоуздање и вјештине у изражавању.

2.4. Развијање когнитивних способности дјетета неопходних за разумијевање свијета око себе

Холистички приступ развоју и учењу дјече продубљен је кроз циљеве који су усмјерени на развој интелектуалних и других способности у складу са развојним и индивидуалним потребама, могућностима и интересовањима дјече, те развијање иницијативе, радозналости, истраживачког духа, маште, критичког промишљања као темеља цјеложивотног учења. Ови циљеви се заснивају на истраживачком приступу оријентисаном на проблем, кроз сарадничко учење и активну улогу дјече у истраживању и тражењу рјешења и информација и развијању својих разумијевања.

2.5. Подстицање стваралаштва, креативног мишљења и симболичког изражавања

Циљеви предшколског васпитања и образовања, усмјерени на развој стваралачког мишљења и фантазије кроз стваралачко изражавање и симболичке језике, доприносе цјеловитом развоју дјече. Умјетничка искуства важна су за емоционални, практични и когнитивни развој. Развијањем и јачањем способности изражавања говором, покретом, ликовним, драмским и музичким изразом у игри и другим стваралачким активностима обогаћује се дјечији унутрашњи свијет и отвара пут формирању стваралачке личности. Дјечија креативност и имагинација се гради кроз стварање и радост, игру, истраживачке и умјетничке активности. Укључује подршку дјечији да истражују и играју се са различитим медијима и материјалима, и пружање могућности да дијеле своје мисли, идеје, осјећања кроз језичко стваралаштво, стваралачке активности бојом, цртежом, обликовањем, покретом и плесом, драматизацијом, дизајном и технологијом и др.

3. НАЧЕЛА (ПРИНЦИПИ) КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Заједничка одговорност за васпитање и образовање дјетета и обезбјеђивање континуитета

Предшколска установа поштује родитеље као прве и равноправне васпитаче и њихову улогу у животу сваког дјетета која је од примарног значаја за одрастање, обезбјеђује природни континуитет боравка дјетета у различитим васпитно-образовним срединама, поштујући чињеницу да свако дијете долази у предшколску установу доносећи са собом своју породичну културу, обичаје и навике.

Тимови у предшколским установама са родитељима дијеле одговорност за физичку и емоционалну његу и пажљиво васпитно усмјеравање, као и обликовање времена и простора за одрастање кроз игру, истраживање и учење:

- граде пријатан амбијент за сарадњу и одлучивање;
- пружају одговарајућу подршку и успостављају партнерство засновано на уважавању и поштовању специфичности породичног амбијента, у циљу обезбјеђивања оптималних услова за одрастање дјете, прихватајући их као активне чланове породица, заједнице и друштва, који имају сопствене бриге, интересовања и мишљења;
- охрабрују родитеље и старатеље на активно учешће у планирању, организовању, извођењу и евалуацији програма и услуга, дијелећи узајамно разумијевање вриједности и циљева на којима се базира васпитање и образовање у предшколском добу;
- уважавајући индивидуалност и интегритет дјетета, са родитељима и старатељима дијеле информације о дјечијем развоју и учењу.

Јединство васпитања, образовања, његе и заштите

Предшколско васпитање и образовање је усмјерено ка дугорочним циљевима којима се повезују дјечија животна искуства са процесима примјењивања курикулума. Квалитетни односи и комуникација основна су оперативна начела у организацији васпитно-образовног процеса и базирају се на реципроцитету и заједништву, који свим учесницима омогућују активно учешће у обликовању процеса васпитања и образовања. Знање које васпитач стиче о дјецци развија се и обогаћује дијељењем с другим одраслим особама (тим васпитача, стручни радници установе, родитељи), омогућујући да јединствено дјелују у васпитању и образовању, њези и заштити дјете.

Тимови у предшколским установама стварају средину у којима долази до изражаја јединствени приступ овим процесима на различитим нивоима система уважавајући најбољи интерес дјете:

- промовишу друштвену бригу о дјецци која обухвата васпитно-образовну, социјалну и здравствено-превентивну компоненту и захтијева интерсекторску сарадњу и мултидисциплинарни приступ на овом нивоу васпитно-образовног система;
- граде пријатно, флексибилно и богато материјално и социјално окружење у предшколској установи у правцу развоја односа и интеракције, заједничког аутентичног учешћа и грађења значења између дјете и одраслих;
- разумијевајући перспективу дјетета, прихватају и уважавају иницијативе које долазе од стране дјете као ситуације за васпитно-образовно дјеловање.

Игра је основ развоја, учења и одрастања

Одрастање у раном дјетињству одређено је богатством и разноврсношћу дјечијих активности. Кроз игру дјеца уче, богате машту, обликују начине изражавања и мишљења, развијају своје снаге и потенцијале, самопотврђују, сучавају се са својим емоцијама, рјешавају сукобе и уче о друштвеним правилима, проналазе рјешења проблема, сарађују, истражују, стварају. У игри су дјеца истински слободна и због тога игра има кључну животну улогу.

Тимови у предшколским установама граде дубоко разумијевање и поштовање према игри дјеце и стварају оптималне услове да се дјеца играју:

- обликују сигурно и стимулативно окружење богато материјалима и садржајима који подстичу и изазивају дјецу на игру (самостално или групно, самосталну игру, игру у пару, игру у малим групама, игру у великим групама);
- различитим стратегијама обогаћивања подстичу да свако дијете са својим потенцијалима и могућностима буде укључено у игре;
- развијају аутентичне програме својих педагошких група, засноване и изазване дјечијом игром.

Професионална аутономија, етичност и одговорност

Предшколска установа, менаџмент, а посебно стручно особље као креатори васпитно-образовног процеса, уживају професионалну аутономију, а њихов рад редовно се интерно и екстерно вреднује. Радећи на основу стандарда квалитета, уз континуирани професионални развој, предшколска установа, менаџмент и стручно особље сnose одговорност за властити рад.

Отвореност предшколске установе према друштвеној заједници огледа се у реализацији програма који се заснивају на потребама заједнице, у садржајима рада и транспарентности дјеловања. За квалитет рада у предшколској установи заједничку одговорност сnose васпитачи, остало стручно особље, руководство установе и родитељи. Осим тога, квалитет рада у предшколском васпитању и образовању треба бити под сталном унутрашњом евалуацијом, па и евалуацијом од стране вањских институција које су одговорне за то.

5. РАЗВОЈ КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ЗАСНОВАН НА ЗЈЦРТ

4.1. Компетентно дијете

Кључне компетенције су сложени склопови међусобно повезаних знања, вјештина, ставова и вриједности потребних за лични развој. Курикулум раног и предшколског васпитања и образовања треба бити усмјерен према подстицању и развоју различитих компетенција дјете. Компетенције су описане у ЗЈЦРТ за предшколско васпитање и образовање.

Компетентност дјетета се изграђује кроз подстицајне и подражавајуће односе са вршњацима и одраслима, и ослања се на потенцијале које дијете доноси у васпитно-образовни процес. Од квалитета тих односа и зависи колико ће могућности бити развијане и надограђене. Дијете је природно усмјерено на интеракцију са окружењем, а као активни члан заједнице учествује у процесима који се одвијају у породици, у вртићу, заједници, и самим тим и утиче на обликовање заједнице у којој се налази. Интринзична мотивација води дијете у свијет игре, истраживања, откривања и сазнања. Дијете је посвећено учењу, оно је креативно биће, повезује димензије свог искуства и на различите начине размјењује мисли, идеје, осјећања, вриједности.

Да би курикулум био квалитетан и упечатљив, у пракси дијете треба да се осјећа остварено и задовољно, сигурно и уважено као и сви његови потенцијали, жеље и интереси, а то се постиже укључивањем у разноврсне и сврсисходне активности. Дјетету треба бити омогућено да машта, пита, посматра, истражује свим својим чулима, да спознаје своје моћи и снаге. Оснаживање компетентног дјетета подразумијева да му се омогући да види да је важно и да је његов допринос препознат. На тај начин постаје способно да прихвата разлике, промјене, да прихвата друге али и да развија блиске односе.

Курикулум за рано и предшколско васпитање и образовање треба подстицати и развијати сљедеће компетенције за живот у друштву знања и цјеложивотно учење:

Језичко-комуникацијска компетенција на матерњем језику

Подржавање дјетета у развоју говора, богаћењу рјечника, правилном изражавању, способности изражавања мисли и идеја, укључујући графичко и симболичко представљање, слушању, као и других функција језика је врло важно. Стимулативно језичко окружење је од великог значаја за подстицање комуникације, ране писмености, развијање свијести о моћи језика, о његовој важности у међуљудским односима и његовања језичког стваралаштва у предшколском добу. Стварање услова за игру дјете и друге игралике активности, за разнолике социјалне интеракције с другом дјецом и одраслима у подстицајном језички обликованом социјалном окружењу основ је изградње ове компетенције у предшколској установи.

Учење како учити

Ова компетенција се развија пружањем подршке дјеци у освјештавању процеса властитог учења и извођења закључака. Подстицањем на рефлексију о процесу свог учења даје се дјеци прилика да застану, провјере вриједност и ваљаност одговора и на крају пронађу тачно рјешење. На овај начин дјечија активност постаје све више планирана, а рјешавање задатака све промишљеније. Стварањем окружења у којем се дјеча активно укључују у планирање и организовање тога процеса оснажују се њихове метакогнитивне способности и изграђује се ова компетенција.

Математичка писменост и научне компетенције

Стварањем услова за богата сензорна искуства, практичне манипулације предметима, разноврсне откривачке активности, подстицањем логичко-математичког мишљења и виших мисаоних процеса путем рјешавања проблема и разумијевању веза и односа, стварају се услови за изградњу математичке писмености. Оснаживањем дјечијих самосталних активности, подстицање на постављање питања, тражење одговора, те откривање и закључивање о законитостима у свијету природе, узрочно-посљедичним везама и примјену тих знања у свакодневним ситуацијама развијају се научне компетенције дјеце.

Информатичка писменост

Ове компетенције се развијају кроз осмишљену употребу информационих технологија у циљу истраживања кроз игру, долажење до информација, те представљања/документовања тих активности, те на тај начин оспособљавање дјетета за саморефлексију процеса учења. Пружањем могућности дјечи да се упознају са информационо-комуникационом технологијом и њеним кориштењем у различитим активностима, стварају се услови за развој информатичке писмености.

Социјална и грађанска компетенција

Ове компетенције се развијају грађењем заједништва и осјећаја припадности, уважавањем различитости и бриге о другима, његовањем односа прихватања, уважавања и толерантности према другима, стварање прилика за међусобно слушање, укључивањем у заједничке активности. Стварање услова за исказивање њежности, топлине и блискости, подстицање осјећаја слободе да дјеца питају шта желе, да траже помоћ, искажу своје мишљење, осјећаје, идеје, слагање или неслагање и да су сигурни да ће притом бити саслушани и уважавани, те да активно учествују у доношењу одлука који их се тичу, услов су за развијање ових компетенција и промоцију демократских односа у свом окружењу.

Самоницијатива и предузетничка компетенција

Способност дјетета да се самоиницијативно укључује у најразличитије ситуације, да планира и води властите активности, те да пропитује и вреднује своје идеје и замисли представља основу предузетничких компетенција. Самоницијатива се базира на развоју дјечијег самопоуздања и самопоштовања. Подршка васпитача је усмјерена ка стварању услова за осмишљавање, преиспитивање, вредновање и креативно изражавање властитих дјечијих идеја, спознаја, доживљаја, подржавањем дјечијих оригиналних идеја и рјешења као и спремности за преузимање ризика.

Културна свијест и културно изражавање

Ове компетенције су усмјерена ка развоју културне свијести и обликовању естетског доживљаја и естетског укуса кроз различите видове умјетности и културе. Развијањем културног и националног идентитета, оснаживањем дјеце за разумијевање и уважавање културних различитости, те развијањем свијести о значају очувања и његовања традиције свог, али и других народа, дјеца постају чувари културног блага и отварају се врата интеркултуралности.

Креативно-продуктивна компетенција

Ова компетенција се развија подстицањем дјецe на различите стваралачке прераде својих идеја, искуства и доживљају путем различитих медија. Стварањем услова за развијање властите креативности и способности изражавања, те креирање атмосфере без спутавања, директног мијешања, интервенисања или критиковања које прекида креативни процес дјетета, представља основ за развој ове компетенције, те пружа дјеци радост откривања и истраживања свијета, те упознавања себе и својих могућности.

Тјелесно-здравствена компетенција

Ове компетенције су усмјерене на подржавање и усвајање здравствено-хигијенских и заштитних навика, те промоцију здравих стилова понашања, изграђивањем навика о здравој и умјереној исхрани и физичким активностима, које омогућавају квалитетан и здрав живот.

4.2. Обласна структура курикулума за рано и предшколско васпитање и образовање

Области у курикулуму су организована и логично повезана знања, вјештине и ставови унутар веће цјелине. Компоненте су знања, вјештине и ставови који се налазе у мањим цјелинама које дефинишу област. Више компоненти чини једну област. Области су дефинисане у ЗЈЦРП за предшколско васпитање и образовање у Босни и Херцеговини, те их је могуће у потпуности преузети. Области су међусобно повезане и чине једну цјелину (Табела 2). Како је савладавање основних аспеката личног развоја током ове фазе од суштинске важности за развој њихове спремности за учење током цијелог живота, дјецa ће се излагати процесу основног систематског учења који ће се усмјерити на стимулисање њихове радозналости за себе, друштво, природу, умјетност, културу и нове технологије.

Табела 2: Области и компоненте из ЗЈЦРП

Редни број	ОБЛАСТ	КОМПОНЕНТЕ
1.	ЗДРАВЉЕ И ТЈЕЛЕСНИ РАЗВОЈ	- Развој моторике и чула- Заштита и безбједност- Здрав начин живота
2.	ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕРАКЦИЈА	- Однос према себи- Однос према другима- Однос према природи
3.	ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА	- Развој говора и употреба језика- Усмено изражавање и слушање- Комуникација и рана писменост

4.	СВИЈЕТ ОКО НАС	- Истраживање свијета - Рјешавање проблема, критичко и креативно мишљење - Рана математичка писменост
5.	УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА	- Стваралаштво и креативност - Друштвена улога умјетности и културе - Естетске вриједности и знања о умјетности

Смјернице препоручују да се у даљем развоју курикулума опишу области појединачно и истакне важност сваке области за остварење сврхе и циљева учења и подучавања.

Тримјер приказује једну област

Област *Здравље и тјелесни развој*

је важна због развоја моторике и чула, здравог начина живота, те заштите и безбједности дјетета. Састоји се од три компоненте: Развој моторике и чула, Заштита и безбједност, Здрав начин живота.

Прва група исхода односи се на развој моторике кроз природне облике кретања, те на развој моторичких способности.

Друга група исхода односи се на развој fine моторике која је предуслов за развој графомоторичких способности.

Трећа група исхода односи се на усавршавање функције чулних органа и стицање богатог чулног искуства: вида, слуха, додира, мириса и укуса.

Друга компонента односи се на заштиту и безбједност представља основу за стицање најелементарнијих искустава и знања дјеце о заштити себе и других.

Трећа компонента је значајна за развој здравствене културе ради очувања и јачања сопственог здравља, подразумијева активности у којима дјеца стичу здраве животне навике и у којима усвајају правила личне уредности, чистоће и хигијене.

4.3. Исходи учења и развоја

Исходи учења и развоја су искази којима се одређује што дијете треба знати, које вјештине развијати и које ставове/вриједности треба усвојити након одређеног процеса учења и подучавања. Исходи су операционализација и конкретизација циљева, а дефинисани су у ЗЈЦРП одакле се могу се преузети.

Исходи учења се одређују на сљедећи начин

СУБЈЕКАТ + **ГЛАГОЛ** + **ОБЈЕКАТ**

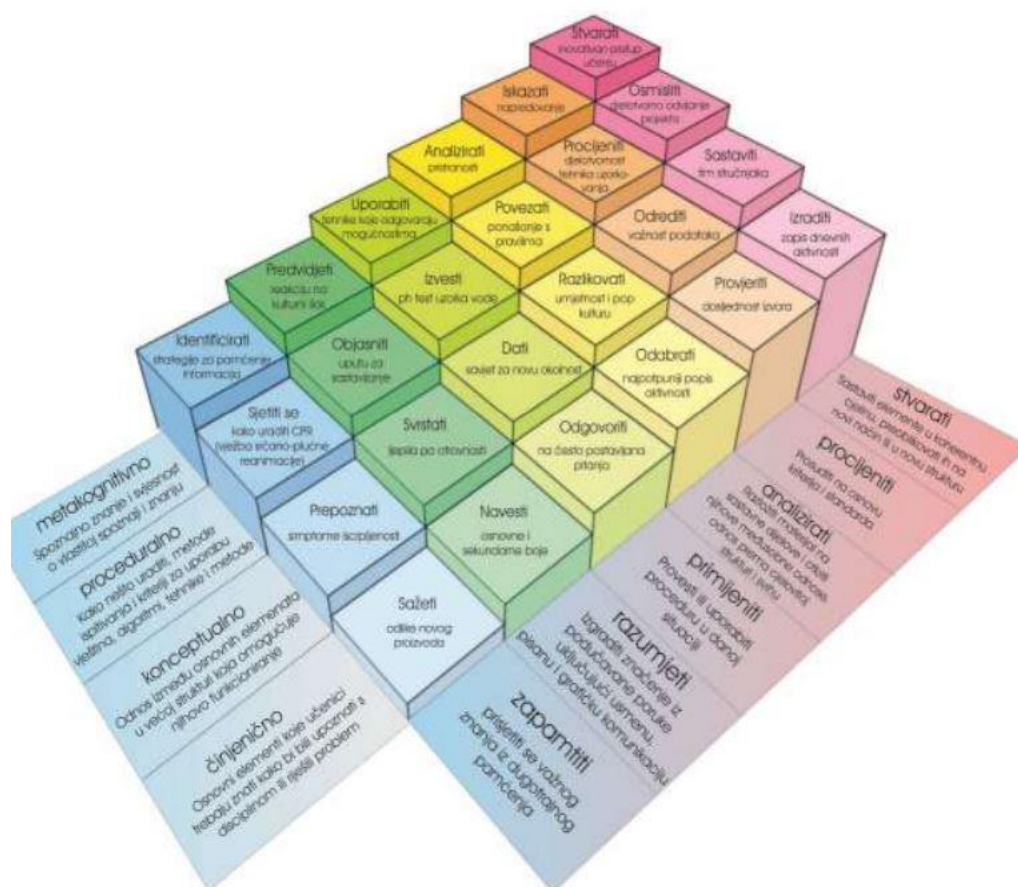
Дијете разликује основне карактеристике између живе и неживе природе.

Субјекат одређује на кога се исход односи (дијете). Тврдње о исходима започињу се изразима попут „Дијете ће моћи да...“.

Глагол - активним глаголом се описује радња која се очекује од дјетета, као и ниво на којем ће дијете обављати те радње користећи таксономију знања (Слика 1).

Објекат описује достигнуће које се очекује од дјетета.

Приликом израде исхода учења препоручује се кориштење ревидиране Блумове таксономије (Андерсон и сар., 2001).

Слика 1: Таксономска табела у 3Д приказу (извор: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/Smjernice-za-provedbu-ZJNPP-1.pdf>)

4.4. Показатељи/индикатори

Показатељи остварености исхода учења показују степен достизања исхода учења. Описују развијеност вјештина, знања и разумијевања одређених феномена у оквиру области/компоненте. Показатељи/индикатори у ЗЦРП су дефинисани у складу са узрасту дјече на крају раног васпитања и образовања (крај треће године) и на крају предшколског васпитања и образовања (5/6 година).

Показатељи се могу преузети из ЗЦРП, те се према потреби могу дефинисати и за остале узрасте дјече (нпр. дјеца од 0-3 године живота; у 4, 5. и 6. години живота).

Узимајући у обзир да дјечији развој није линеаран и дјеца не постижу исти ниво развоја у истом периоду, тј. да унутар једне хронолошке доби постоји велики распон индивидуалних развојних разлика међу дјецом, приликом креирања оперативних курикулума потребно је водити рачуна како о узрасту, о карактеристикама групе, тако и о развојном нивоу сваког дјетета у групи. То подразумијева својеврсну проходност индикатора развоја и учења кроз различита годишта у оквиру једног исхода уважавајући индивидуалну примјереност.

Примјер показује једну област, компоненту, исход учења и показатеље

Област: **Свијет око нас**

Компонента 4: Наука и техника

Исход учења 1:

Посматра појаве у природном, материјалном, друштвеном свијету, свијету технике и уз искуствена сазнања утврђује законитости и везе.

Показатељи у складу са узрастом дјетета:

Показатељи за крај раног васпитања и образовања (крај треће године) Дијете:	Показатељи за крај предшколског васпитања и образовања (6 година) Дијете:
1.а. Посматра природне појаве. 1.б. Повезује догађаје на основу искуства у свакодневном животу и активностима са природним појавама.	1.а. Показује сазнања из техничких, природних и друштвених наука на елементарном нивоу. 1.б. Идентификује и разликује особине природног, материјалног, друштвеног и свијета технике. 1.в. Показује сазнања и идентификује уочљиве и неке мање уочљиве особине живих бића, предмета, појава и феномена које посматра. 1.г. Разликује природне појаве, феномене, везе и законитости од оних који су створени захваљујући развоју технике, науке и технологије.

4.5. Препоруке

Показатељи се додатно објашњавају кроз препоруке које представљају водич васпитачима у дизајнирању искустава за дјецу, стварању квалитетне васпитно-образовне праксе усмјерене према добробити дјеце. Важно је да препоруке буду јасне, конкретне, употребљиве и усклађене с показатељима. Препоруке се дају у дескриптивном облику и могу садржати сљедеће:

- најважније развојне карактеристике везане за конкретни узраст дјеце и конкретну област, компоненту и исход развоја и учења;
- препоруке васпитачима на који начин могу постићи одређене исходе или што је потребно избјегавати, с посебним нагласком на њихову улогу у томе процесу;
- приједлоге што је потребно осигурати да би свако дијете напредовало и достигло одређене исходе (средина, материјале и искуства);
- примјере игара и активности као својеврстан концепт изазова и подстицаја дјецу у процесу њихова раста, развоја и учења.

Примјер препорука за једну област, компоненту, исходе учења и показатеље за дјецу са 6 година живота

Област: **Говор, језик и комуникација**

Компонента 2: Усмено изражавање и слушање

Исход учења 1: показује говорна и језичка искуства и богати рјечник и реченицу у различитим активностима.

Показатељи за крај предшколског васпитања и образовања (6 година) Дијете:	Препоруке
1.а. Користи се говором за изражавање и објашњавање својих мисли, идеја и догађаја (причање о појавама и догађајима, описивање предмета, животиња и људи).	У овоме узрасту вербални говор поступно постаје доминирајућа активност. Разликујемо активни и пасивни рјечник. Активни рјечник садржи ријечи које дијете употребљава и разумије њихово значење, док пасивни обухваћа ријечи које дијете разумије, али их не може употребљавати. Пасивни рјечник представља потенцијални активни рјечник. Због тога је претварање пасивног рјечника у активни једна од важнијих задатака васпитно-образовног рада на развоју говора. Дјечији се рјечник развија поступно: од конкретног ка апстрактном, од једноставног ка сложеном, од општег ка посебном. Основни захтјеви за правилан развој рјечника су: правилан, јасан и изражајан говор одраслих, потребно је говор повезати с практичним и манипулативним активностима, укључивати што више чула, те предмет и појаве упознавати с различитих страна. Посебан захтјев за развој рјечника код дјеце јест да се активности у којима се богати, проширује и активира дјечији рјечник изводе само у облику игре гдје дијете има активну улогу.
1.б. Преноси и конструише поруке циљано и са самопоуздањем.	
1.в. Користи се говором да би изразило осјећаје, мисли, жеље, искуства, идеје, потребе, како би ријешило сукобе и градило позитивне односе с другима.	
1.г. Казује својим ријечима догађаје логичким редослиједом.	

1.е. Описује своја маштања,
измишља причу.

Обезбиједити:

- активности разврставања ријечи употребом асоцијативне методе (повезивање према одређеном критеријуму, именице, придјиви, правимо календар ријечи: лијепе ријечи, плаве ријечи, водене ријечи и сл.);
- различите говорне вјежбе: набрајање ствари које могу производити звук, рјечник антонима, синонима, деминутива и аугментатива, паронима, хомонима;
- активности тражења, састављања, измишљања нових ријечи (одузимање и додавање гласова, стварање сложеница, асоцијације на задану ријеч или склоп ријечи и сл.).

5. ПРИМЈЕНА КУРИКУЛУМА ЗА РАНО И ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ

Кроз Смјернице се препоручује отворени курикулум који је смјештен, развија се и надограђује унутар стварног животног контекста дјетета, а не поред и изнад њега. Отворени курикулум захвата дјечије животне ситуације као свој садржај, а начин овладавања животним ситуацијама (богат, разноврстан и активан живот дјецe у тренутку развијања, односно заједничког стварања, су-стварања, реалног програма) чине курикулум. Основно одређујуће је равноправан дијалог међу свим члановима групе, у ком свако партиципира према својим могућностима. Основна полазишта и филозофија отвореног предшколског курикулума утиче на савремено схватање институционалне структуре и организације предшколских установа у којима садржаји, методе и облици рада нису сами себи сврха, већ произлазе из задатка да се предшколска установа конципира и схвати као „животни простор“, као заједница одраслих и дјецe, која има заједничка подручја рада, заједничке разлоге и прилике за игру, истраживање, развој и учење.

Основу за примјену курикулума за рано и предшколско васпитање чини одређујуће за заједничку конструкцију реалног курикулума кроз интегрисане процесе планирања, обликовања окружења за разноврсне дјечије активности, праћења, документовање и вредновања дјечијег развоја и учења. Кроз овај удружени процес васпитачи, стручно особље и родитељи добијају увид у потпуни дјететов развој и све његове специфичности, као и увид у процесе и домете васпитања и образовања током боравка дјетета у предшколској установи. Интегрисани процес је полазна тачка у одређивању које су могућности сваког дјетета, питања шта дјеца знају и могу да раде, како напредују и која искуства стичу, шта их занима, које су актуелне могућности учења и гдје је дјеци потребна додатна подршка.

Принципи процеса заједничког стварања реалног курикулума у предшколској установи су:

- реални курикулум оснажује дијете, препознаје и подстиче потенцијале и природну потребу дјетета за учењем, учешћем и дјеловањем, грађењем искустава и обликовањем властитог разумијевања свијета у коме живи;
- игра и игролике активности за дијете представљају природну средину за учење, развој, васпитање и образовање, те у процесу стварања реалног курикулума имају посебно мјесто;
- Интегрисаност процеса планирања, организовања активности, праћења, документовања и евалуације заснива се на спознаји о холистичности дјечијег живота и личности, подстицању свих аспеката развоја и учења дјецe у васпитно-образовном процесу и међусобном утицају средине и културе у којој дијете одраста;
- партнерство са родитељима заснива се на поштовању родитеља као партнера и узајамном поштовању у васпитно-образовном процесу. Грађењем партнерства подржавају се процеси одрастања, оснаживањем да дјелују у име своје дјецe и изван предшколске установе. Принцип налаже да родитељи треба да буду информисани о сврси, начинима и садржајима развоја и заједничког стварања реалног курикулума, укључујући информације о начинима праћења и вредновања напредовања њиховог дјетета;
- укључивање дјецe, породица и других стручњака у развој и примјену релевантних и одговарајућих процеса стварања реалног курикулума у предшколској установи пружају могућност васпитачима и стручним сарадницима да разумију процесе дјечијег развоја и учења и из других перспектива које нису могуће ако се ослањају искључиво на своје стратегије и перспективе. То говори и о важности усмјерености на релације са друштвеном средином и ресурсима заједнице.

У предшколској пракси хуманистичко-развијне оријентације, Смјернице посебно истичу важност креирања квалитетног просторног окружења, наглашавање учење као процеса узајамног дјеловања (учење активним истраживањем, интеракција са другом дјецом и одраслима, те материјалом) и подржавање смисленог учења, те промовисање значаја квалитетне ангажованости одраслих у васпитно-образовном процесу.

Окружење за учење у предшколским установама креира се тако да одговара потребама и природним начинима учења предшколског дјетета. Полазећи од тога да дјеца најбоље уче када процесом учења доминирају чулна и моторичка искуства, када размјењују идеје са другом дјецом и одраслима, окружење предшколске установе треба да буде безбједно и здраво за дјецу и одрасле, да осигурава намјенске просторно-материјалне претпоставке, те да пружа квалитетне физичке и социјалне подстицаје.

Квалитетно организован простор предшколске установе подразумијева подијељеност на мање цјелине, што омогућава иницирање и успостављање квалитетнијих вршњачких интеракција, интеракција дијете–одрасли и самосталне активност дјетета. У таквој средини дјеца имају довољно времена и слободе да се крећу, комуницирају, играју и активно уче у сарадњи с другима. Она пружа прилике за разноврсне активности, па и за тихе активности и осамљивање када то дијете пожели.

Подстицајно окружење осмишљено је тако да подстиче развој различитих дјечијих способности и потенцијала, те служи задовољењу њихових развојних потреба. У њему је стално доступна довољна количина разноврсних материјала за игру и учење. Простор треба бити обogaћен сликовницама, књигама и часописима за дјецу. Предност се даје природним и необликованим материјалима који ангажују чула (материјали различитих текстура, боја и облика), подстичу радозналост, чуђење, ангажованост и омогућавају рјешавање све сложенијих проблема. Материјали су разноврсни и доступни како би се промовисала аутономија и слобода у кретању и дјеловању. Полазећи од тога да је осјећај безбједности и повјерења важна претпоставка дјечијег истраживачког понашања, подстицајно просторно окружење предшколске установе дјеци омогућава да се осјећају безбједно, пружајући удобност, приватност, структурисаност и предвидљивост. Осим тога, персонализовани простор који рефлектује идентитет дјеце и њихових породица, подстиче осјећај припадности и повезаности с простором, што је важан елемент који одређује доживљај себе и мотивацију за дјеловањем.

Подстицајно социјално окружење предшколске установе огледа се у квалитету односа дјетета са вршњацима и васпитачима, живахој и подржавајућој атмосфери, те учењу у којем се више нагласак ставља на сам процес, а не на коначан резултат. Васпитачи који су усмјерени на процес учења, истражују експресивне могућности дјеце, подстичу их на размишљање, експериментисање и рјешавање проблема. Уважавајући перспективу дјетета, васпитачи настоје схватити начин на који дјеца мисле и уче пружајући им одговарајућу подршку. Кроз сензибилност за интересе и стварне потребе дјеце, васпитач омогућава њихове самоинициране активности, настојећи их подржати адекватним ненаметљивим приступом и ресурсима. Дружење са вршњацима различите доби ствара повољан контекст за заједничку конструкцију знања и разумијевања, током које дјеца усвајају искуства и стратегије рјешавања проблема својих компетентнијих вршњака, прелазећи тако на виши развојни ниво.

Социјални контекст предшколске установе рефлектује се и кроз културу комуникације, уважавања и прихватања дјеце и успостављања реципрочних односа, као важне претпоставке за развој њихове социјалне компетенције. У подстицајном социјалном окружењу односи се заснивају на равноправном достојанству, уважавању и поштовању, омогућавајући укљученост и прихваћеност сваког појединца. Повјерење у дјецу огледа се у односу према њиховој слободи и аутономији али и пружању могућности да учествују у одлучивању.

Учење и поучавање, као јединствени процеси у предшколском васпитању и образовању, заснивају се на хуманистичко-развијној оријентацији, холистичком приступу и интегрисаном планирању, што представља значајан помак у односу на традиционално схваћање процеса учења и обликовања васпитно-образовног процеса.

Учење предшколског дјетета је производ интеракције између његових мисли и искуства са материјалима, идејама и људима из околине која га окружује. Излагање дјецe процесу основног систематског учења усредсредиће се на стимулисање радозналости о себи, вршњацима, друштву, природи, знању, култури и (новим) технологијама, као и стимулисање њихове креативности и ентузијазма у приступању новим искуствима и суочавању са ситуацијама свакодневног живота. Дијете знање, вјештине и искуство стиче кроз активан однос са окружењем, испитује своје могућности за дјеловање у тој стварности и остварује сопствени потенцијал. Учење предшколског дјетета засновано је на интринзичној мотивацији. Дијете је по природи радознано, с урођеном потребом за истраживањем и учењем. Ту је природну радозналост потребно препознати, подржавати и формирати окружење које ће подстицати дијете на истраживање и стицање нових искустава. С обзиром на истраживачку природу дјетета, самоиницијативне и самоорганизоване активности дјетета подлога су за изградњу многих знања и разумијевања, те омогућавају сарадничко учење, оснажују самоорганизацијски, истраживачки и откривачки потенцијал дјетета. Ова конструктивистичко-интеракцијска концепција учења дјецe наглашава изградњу знања на основу властитог искуства. Дијете само конструише своје знање, самостално бира и прерађује информације, ствара хипотезе, доноси одлуке базирајући нове идеје на претходно стеченим знањима и стварајући властите интерпретације. Поред тога, учење се схвата као социјални процес, са нагласком на учење путем ангажовања властитих снага и способности кроз заједничку расправу, дискусије, преговоре и договоре, те међусобну сарадњу. У сарадничком учењу квалитетна дискусија и рефлексивност су важнији од самог резултата. Није важно само стећи знање, него је важан и сам процес долажења до знања. Дјечије учење је цјеловито, а не расцјепкано. У интегрисаном учењу акценат је на природном стицању знања и свеобухватном учењу у коме се садржаји и поступци надограђују, испреплићу и прожимају у једну логичку и смислену цјелину. Та повезаност доприноси бољем разумијевању оног што се учи, и то на начин да омогућава дјеци повезивање и комбиновање различитих искустава и упознавање објективне стварности са различитих аспеката. Такав принцип интегрисаности осигурава смислено учење. Смисленост се осигурава и учењем које је повезано са животом. У фокусу смисленог учења налази се дјечије трагање за значењем кроз истраживачке акције које омогућавају проналажење рјешења, а све то у циљу повећавања дјечије компетентности и самосталности.

Савремена педагошка теорија освјетљава још један појам везан за учење дјецe, а то је метакогниција као способност праћења властитих когнитивних процеса и могућност њихове регулације у сврху повећања дјелотворности. У том процесу размишљања о свом мишљењу, саморефлексије и самоевалуације властитог учења дјецe, значајну улогу има васпитач који подстиче дјецу да надгледају свој успјех или неуспјех у проблемском задатку и да преузму кораке да ријеше проблем. Тако се мијења се и улога васпитача као „преноситеља“ знања у онога који подржава и оснажује способности дјетета и његову жељу за стицањем нових вјештина, знања и разумијевања.

Подучавање предшколске дјецe обухвата различите респонсивне стратегије које васпитачи користе у васпитно-образовном раду како би подстакли, проширили и олакшали дјечије искуство и учење. Узимајући у обзир специфичности учење дјецe предшколског узраста, квалитетна подршка васпитача подразумева индиректан начин подучавања који се заснива на разумијевању дјетета и уважавању његове перспективе. Тај приступ захтијева од васпитача умијеће разумијевања дјечијих искустава као и начина на које дијете само схвата своја искуства, односно које значење активности имају за саму

дјецу. На тај начин, васпитач се приближава перспективи дјетета и креира своје интервенције на ономе што је значајно за дијете, а не на оном што васпитач мисли да је добро за дијете.

Примјењујући респонсивне стратегије подучавања, васпитач пружа подршку дјецу у њиховом процесу учења и развоја те осигурава висок степен самосталности дјецу у конструисању и заједничком конструисању знања. Најбоља, прва и основна стратегија поучавања је игра. Игра је метода и средство, у средишту је дјечијег цјелокупног развоја и благостања и њу ништа не може и не смије замијенити. Улога васпитача је да пружа дјецу подршку, средства, вријеме и простор да развију своју игру. Значајна респонсивна стратегија поучавања је подстицање мишљења вишег реда која се очитује кроз пружање могућности дјецу да самостално бирају активност, активно рјешавају проблеме и уче кроз процес откривања, да критички и креативно промишљају, анализирају, упоређују, предвиђају, закључују, доносе одлуке и креативно се изражавају. Подршка васпитача се не зауставља на томе да дјецу науче, запамте и знају репродуковати него да разумију концепте, да буду способна да та знања примијене у различитим контекстима и да постепено развијају своје метакогнитивне вјештине. Основна сврха подучавања јесте осигуравање услова за то, тј. научити дјецу како учити.

Активна улога дјетета

Дијете је социјални субјект који активно утиче на свој развој, васпитање и учење. Дијете учи партиципирајући у заједничким активностима с одраслима и другом дјецом, те има потребу за активним учешћем у свему што се око њега догађа. Полазећи од схваћања дјетета као социјалног и цјеловитог, активна улога дјетета не значи само давање могућности избора шта, с ким и чим ће се играти него она подразумева дијете као сарадника у стварању (су-конструктора) властитог развоја и учења који активно учествује у обликовању васпитно-образовног процеса.

Овакво схваћање дјетета је полазиште за изградњу квалитетне васпитно-образовне праксе. То подразумева омогућавање све веће аутономије дјетета у процесу учења и управљања тим процесом. У том смислу, битнији је квалитет дјечијих искустава, њихов цјеловити раст и развој, те развој компетенција него садржај учења. Из тог разлога васпитач би требао бирати садржаје на основу познавања дјецу у својој васпитној групи, култури и традицији мјеста у којем установа дјелује, као и на основу уоченог интереса дјецу.

Дакле, развој партиципативне праксе заснива се на чињеници да је дијете активан конструктор свог знања које надопуњава у интеракцији са другом дјецом и одраслима. У том контексту, традиционална улога васпитача као предавача и преносиоца знања се дефинитивно мијења. Васпитач постаје водитељ, онај који подстиче идеје и мишљења, мотиватор, посматрач дјецу у игри, саиграч, саистраживач, организатор примјереног окружења које подстиче дијете на експериментисање, тражење властите стратегије рјешавања проблема и стварање нових теорија уз сарадњу са другима. У таквом окружењу у први план се стављају дјецу и њихови интереси, могућности и специфичности, док је обавеза васпитача да дјецу прати, послуша, разумије и подржи развој пуних потенцијала сваког дјетета полазећи од њиховог узраста и развојног нивоа и трасирајући пут према зони наредног развоја.

Улога одраслих

Да би предшколска установа била мјесто квалитетног живљења дјетета и његовог цјеловитог развоја потребна је и квалитетна ангажованост свих одраслих укључених у процес васпитања и образовања у предшколској установи. Њихова улога подразумева стварање услова који подстичу и подржавају дјететов развој и учење.

Васпитач планира, предвиђа, организује окружење за учење, прати и процјењује постојеће интересе, знање и разумијевање дјетета, те настоји омогућити његов даљи развој у склопу нових интервенција у окружењу и стимулисање расправа с дјецом и међу дјецом.

Васпитач, као стручна особа, непосредно утиче на обликовање и реализацију васпитно-образовног процеса. У том смислу, од изузетне је важности слика коју васпитач има о дјетету и његове компетенције, јер оне директно утичу на начин на који васпитач приступа дјетету и самом васпитно-образовном процесу и квалитету његове реализације.

С обзиром на то да поласком у предшколску установу она постаје дјететова важна средина живљења као и породични дом, а поред родитеља васпитач особа с којом се повезује, јако је важно остварити однос у којем дијете осјећа безбједност и повјерење у васпитача, однос у којем се дијете осјећа уважено, схваћено, поштовано и вриједно.

Улога васпитача је да пријатељским и уважавајућим интеракцијама подржава развој дјететовог идентитета, свијести о себи, те да подстиче интеракције међу дјецом које поспјешују њихов социјални развој, постизање заједничког разумијевања, узајамну подршку и осјећај заједништва. Промоција инклузивности и става „фокусирати се на оно што дјеца могу учинити, а не што требају учинити“ је окосница уважавања различитости и пружања једнаких шанси свој дјечи, те изузетно важан елемент при планирању и реализацији активности и креирању подстицајног окружења.

У том смислу, улога васпитача је да осигура безбједно, подстицајно, занимљиво, здраво и инклузивно окружење које дјецу подстиче на истраживање, учење и самосталност, али уједно подстиче и на међусобну сарадњу и ствара осјећај заједништва међу дјецом.

Квалитетан педагошки процес заснива се на увјерењу да брига, васпитање и образовање чине повезану цјелину, те да су добробит и укљученост сваког дјетета предуслови напретка, здравог развоја и успјешног учења. Иако се учење догађа на различите начине и у различитим ситуацијама, крајњи циљ педагошког процеса јест постављање високих али достижних очекивања за свако дијете, подстицање знатижеље, истраживања, критичког мишљења и сарадње, како би свако дијете развило предуслове за цјеложивотно учење. Васпитач је одговоран за избор и примјену стратегија које ће то омогућити.

Квалитетна комуникација и међусобна сарадња васпитача је такође обиљежје квалитетне установе јер међусобна сарадња васпитача, размјена мишљења и рад на заједничким пројектима оснажује њихове компетенције и унапређује васпитно-образовну праксу. Сарадња са стручним сарадницима представља неизоставну помоћ васпитачу приликом промишљања и планирања васпитно-образовног рада, посебно у подручју сарадње с родитељима и начина индивидуализованог приступа дјечи, посебно дјечи с тешкоћама и даровитој дјечи.

Партнерство са родитељима

Породица и предшколска установа представљају двије основне заједнице учења за дијете предшколске доби. Што су оне више повезане, то ће дијете имати бољу и досљеднију подршку (Бронфенбренаер, 1979). Из тога слиједи да су родитељи и васпитачи упућени једни на друге, јер је важно створити цјеловиту слику о дјетету и његовом развоју у окружењима којима оно припада. С обзиром на то да родитељи најбоље познају своје дијете у породичном а васпитачи у окружењу предшколске установе, међусобна размјена таквих сазнања пресудна је за оптималан развој дјетета. Васпитачи требају прикупити све информације које се односе на дијете и породични контекст његовог развоја, али исто тако подијелити информације са родитељима о дјечијем развоју и учењу као и активностима у контексту предшколске установе.

Одговорност за иницирање и квалитет комуникације са родитељима имају васпитачи, па је важно већ на почетку охрабрити родитеље на отворену и континуирану сарадњу и дијалог заснован на равноправном достојанству. Осим тога, васпитачи такође требају прихватити родитељску иницијативу за комуникацијом и пружити могућност партиципације у одлучивању које се односи на изванпородично васпитање њиховог дјетета. Родитељи у комуникацији са васпитачима имају потребу да бити саслушани и препознати као вриједни саговорници, чије се знање и искуство цијени. Стога је неосуђујући и уважавајући став васпитача, пун разумијевања, поштовања и признавања родитељске компетенције, пресудан у креирању добрих односа.

Предшколска установа такође има улогу у оснаживању родитеља за креирање подстицајнијег породичног окружења за дјечији развој и учење. У квалитетној предшколској установи родитељи могу добити подршку у васпитању дјеце на различите начине (информативни материјали, свакодневни сусрети, програми родитељства) што доприноси развоју њихове свијести о значају родитељске улоге и добробити дјетета. Васпитачи са родитељима могу подијелити креативне идеје о развојно-подстицајним активностима којима се може подржати развој дјетета у породичном окружењу. Осим тога, потребно је стварати контекст да родитељи размјењују искуства и уче једни од других, јер се на тај начин осигурава социјални капитал који им је потребан у васпитању дјеце. Демократичност односа огледа се у партнерству са родитељима и међусобном односу васпитача, који упућују на дијалог, размјену и заједничку одговорност за квалитет васпитно-образовне праксе.

Прелази дјеце - осигурање континуитета у васпитању и образовању

Квалитет сарадничких и партнерских односа између родитеља и васпитача може се процијенити по начину на који се остварују прелази дјеце из породице у предшколску установу и из предшколске установе у основну школу. Уколико су прелази попраћени двосмјерном и отвореном комуникацијом свих учесника, постепеним и осмишљеним укључивањем дјеце у нову заједницу, остварују се основне претпоставке за успостављање континуитета у васпитању и образовању у најбољем интересу дјетета. Укључивање дјеце у предшколску установу, а потом и основну школу, могу бити најзначајнији догађаји у овом периоду живота, али и најосјетљивији, с обзиром на то да могу изазивати страх од непознатог, тјескобу или анксиозност. Стога је основна сврха заједничког дјеловања родитеља, васпитача и учитеља – оснаживање дјеце за прелаз у нову заједницу и јачање отпорности на промјене (Висковић и Вишњић-Јевтић, 2020).

Унапређењем професионалних компетенција васпитача, те успостављањем квалитетније сарадње са породицом, школом и локалном заједницом, могуће је истраживати и различите модалитете и облике прелаза. Под квалитетним облицима прелаза подразумевају се они који свим учесницима нуде релевантне информације и креирају повољну атмосферу (без стреса и незадовољства), која омогућава ношење са промјенама развојних улога и окружења. ЗЦРП је саставни дио цјелокупног ЗЈ дефинисаног на исходима учења у БиХ, чијом имплементацијом се омогућава додатно успостављање континуитета у васпитању и образовању и курикуларном приступу у оквиру јединственог система за васпитање и образовање.

Поштовање принципа и стандарда за предшколско васпитање и образовање

Развој квалитетног предшколског курикулума остварује се поштовањем принципа и стандарда за предшколско васпитање и образовање. Принципи се заснивају на Конвенцији о правима дјетета и хуманистичкој перспективи осигуравајући тако цјеловит и оптималн развој сваког дјетета. Педагошки стандарди доприносе уједначавању приступа и окружења у предшколским установама за сву дјецу, у циљу осигурања и унапређења квалитета.

Стандарди учења и развоја дјетета у узрасту пред полазак у основну школу мапирају кључне прекретнице у психофизичком развоју дјетета. Могу се користити као смјернице за разумевање развојних очекивања и као оријентацијска основа за организовање активности са дјецом. Сажети приказ кроз сет индикатора олакшава васпитачима да процијене шта дијете одређене доби може чинити, а шта му је претешко или прелогано, те како креирати оптимално окружење за дјечији развој и учење у односу на узраст дјетета. Индикаторе/показатеље је важно третирали као оријентационе норме, јер постоје значајна индивидуална одступања међу дјецом исте доби.

6. ПРАЋЕЊЕ, ДОКУМЕНТОВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Процеси сарадничке изградње и обликовања реалног курикулума у дјечијој предшколској установи, у којим учествују све заинтересоване стране, ослањају се на интегрисани процес праћења и посматрања, документовања и вредновања за васпитаче и стручне сараднике и огледају се у сљедећем:

- ефикасно планирају дјечије садашње и будуће учење и напредовање васпитне, педагошке групе;
- утврђују у којој мјери сва дјеца напредују ка остваривању исхода учења, шта би могло кочити њихов напредак и шта дјеца помаже да напредују у учењу;
- комуницирају о васпитно-образовном процесу, учењу и напретку дјеце у тимовима васпитача, стручних сарадника и других стручњака;
- идентификују дјецу којој ће можда бити потребна додатна подршка како би постигли одређене исходе учења, пружајући подршку или помажући родитељима да приступе специјалистичкој помоћи;
- рефлектују и процјењују ефикасност планираних васпитно-образовних стратегија, приступа и окружења који подстичу учење дјеце.

Васпитачи користе различите стратегије за прикупљање, документовање, организовање, синтезу и тумачење информација које служе за процјену напретка у развоју и учењу дјеце. Трагају за одговарајућим начинима прикупљања богатих и значајних информација које приказују напредак у развоју и учењу дјеце у контексту, описују њихов напредак и идентификују њихове снаге, вјештине и разумијевања. Пет области у оквиру Смјерница пружају васпитачима кључне референтне тачке на основу којих се напредак дјеце може идентификовати, документовати и саопштити породицама, другим стручњацима и учитељима приликом преласка дјетета из предшколске у основношколску установу. Стога посебна пажња у интегрисаном процесу праћења, документовања и вредновања треба бити посвећена његовом етичком питању.

Смјерницама се предвиђају сљедећи начини реализовања интегрисаног процеса праћења, документовања и вредновања:

- *формално* које је кроз педагошку документацију обавезујуће за предшколске установе у односу на временске оквире, форму, садржаје и процедуре њихове реализације (базе података, радне књиге и слично);
- *неформално* које раде васпитачи заједно са стручним сарадницима, а подразумева систематизовано и планирано намјерно посматрање, биљежење, документовање и процјењивање достигнућа у дјечијем развоју, учењу и ефектима васпитно-образовног процеса.

Препорука је да се за свако дијете у предшколској установи направи мапа/портфолио као инструмент који даје квалитативан увид у дјечији развојни статус и постигнућа, а који обједињује процесе праћења, документовања и вредновања. Обликује се као интерактиван конструкт дјеце, стручног особља и породице, који свједочи о развоју дјетета и помаже васпитачу да се усмјери на потребе дјетета.

Праћење

Праћење у предшколском васпитању и образовању представља најзначајнију методу процјењивања дјечијег раста, развоја и учења и заснива се на систематизованом посматрању и пажљивом слушању дјечије перспективе. Сврха праћења је прикупљање података који ће помоћи васпитачима и стручном особљу да пронађу најпримјеренији васпитно-образовни пут у којем је дијете центар свих збивања, те исходиште рада и активности. Уз континуирано праћење сваког дјетета, уз кориштење различитих метода праћења, васпитач може доћи до података о актуелном нивоу развоја дјете и педагошке групе. Дјецу је потребно пратити и посматрати у многим ситуацијама и на много различитих начина, како би се створила што цјеловитија слика о њиховим интересима, активностима, могућностима и компетенцијама. Прије свега праћење треба бити: ненаметљиво (реализује се тако да дјеца нису ни свјесна да их неко гледа); цјеловито (треба обухваћати дијете у цјелини); детаљно и прецизно (забиљежити све што се догодило и онако како се догодило); континуирано и систематизовано (стално посматрање дјетета).

Кроз пажљиво, отворено и систематизовано посматрање, биљежење и интерпретирање дјечијих ријечи, игре, разноврсних активности, понашања, емоција, интеракције, производа и свих других дјечијих језика, васпитачи и стручни сарадници граде своја значења око развоја и учења појединачног дјетета и васпитне групе. Васпитачи и стручни сарадници прикупљају и анализирају информације из широког спектра извора како би им помогли да процијене и ефикасно планирају васпитно-образовни процес, на начине који су аутентични и укључују ставове, знање и искуства дјете о властитом учењу, те се ослањају на перспективе, карактеристике дјете и очекивања породица. Транспарентно и објективно пружају породицама информације о учењу и развоју дјете и о томе шта могу учинити да додатно подрже дјецу током боравка у предшколској установи, те пружају подршку породицама када је то потребно.

Процес праћења увијек је субјективан, стога се васпитачима препоручује да избегавају неке погрешке: стварање нереалне слике о дјетету, потцјењивање дјететових могућности, стварање предрасуда, стварање слике о дјетету на основу једне његове особине. Познавајући наведене проблеме који утичу на објективност праћења, сваки васпитач може сам себи помоћи у избегавању субјективизма у процесу праћења дјетета.

Технике праћења

Осим основних васпитачевих свакодневних биљешки о дјетету, препоручују се и вођење дневника, анегдотска биљежења, фотографије, видео-снимци, дјечији цртежи, социометријске технике, формални извјештаји других, контролне листе, скалери и сл.

Документовање

Документовање је пажљиво и смислено евидентирање онога што се дешава у процесу развоја, учења, игре и подучавања дјетета и васпитне групе. Документовање не може да се посматра као реални одраз догађања, односно реалности васпитно-образовног процеса, јер увијек представља избор онога што тимови васпитача заједно са стручним сарадницима одреде као вриједно да се документује, те представља запис из различитих перспектива и значења. Мада, идеал у процесу документовања је тежити ка што ближеј рефлексiji онога што заиста јесте најважније у процесу који тече у предшколској установи.

Документовање је средство за сазнавање и промишљање о различитим приступима и стратегијама у васпитно-образовном процесу, за подстицање критичке и рефлексивне праксе. Документовање може пружити информације о томе шта дјеца доживљавају, уче и раде током боравка у предшколској установи. Омогућава да природа, процеси учења и активности дјете и стратегије које користе васпитачи постану видљиви, те важан извор информација за даље планирање и процјењивање служе за тзв. визуелизацију васпитно-образовног процеса.

Као комплексна педагошка активност, документовање укључује у себе два повезана захтјева:

- документовање садржаја и производа дјечијег индивидуалног и групног учења, када се документи прикупљају у одређеном временском периоду, обично на крају заокружене етапе учења и подучавања или пројекта, са циљем да се размотри да ли су, у којом мјери и како постављени циљеви и исходи достигнути у односу на напредовање дјетета и педагошке групе у целини;
- документовање током процеса, као стална партиципативна рефлексија и систематизовано посматрање, праћење и биљежење процеса дјечијег и групног учења у контексту и социјалном окружењу, како би се обезбиједио увид у даљи ток учења, али и побољшање и модификовање, односно, балансирање у односима учења и подучавања.

Документовање може бити квалитативно и квантитативно, а користе се многе технике: израда панела, мапа, графикана, фотографија, анегдотских записа, "прича учења", видео-записа, портфолио пројекта, изложби дјечијих радова и слично.

Вредновање

Вредновање дјечијег напретка

Вредновање дјечијег напретка представља основу за анализирање успјешности процеса развоја, учења, напредовања, васпитања и образовања дјеце дјеловањем предшколског курикулума. Врши се континуирано у интеракцији између васпитача, стручних тимова, родитеља и дјеце током процеса учења, гдје се пажња ставља на дјечији раст, развој, учење. Вредновање је важан корак у интегрисаном процесу планирања и заједничког стварања курикулума, гдје се добивени подаци узимају као основа за доношење одлука и вршење избора о сљедећим етапама васпитно-образовног процеса. Приступ вредновању је стога усмјерен ка васпитно-образовним циклусима у којима се преплићу и међусобно утичу комплексни процеси планирања, примјењивања, посматрања, документовања, процјењивања и евалуације васпитања и образовања, учења и дјечијег развоја. Може бити формално и неформално.

У Смјерницама се препоручује планирање формалног вредновања показатеља цјеловитог дјечијег развоја барем једном у току боравка дјетета у предшколском програму, што може да се врши кроз примјену прилагођених тестова и процедура скрининга, а најчешће га уз васпитаче, изводе стручни сарадници и други професионалци у области раног раста и развоја. Посебан акценат треба ставити на статус развоја говора и овладаности матерњим језиком.

Неформално вредновање је ближе васпитачима, који раде формативно и сумативно вредновање напредовања дјетета кроз предшколски програм. Формативно вредновање је повезано са процесом праћења, посматрања и документовања, и то је "процјењивање за учење". Представља основу за даље планирање и организовање васпитно-образовног процеса, те информисање дјеце, односно, педагошке групе и родитеља о дјечијем напредовању у учењу и развоју. Сумативно вредновање је повезано са процесом доношења коначног мишљења о развијености неког показатеља, усвојености знања или достигнутоги неког исхода учења на крају одређене етапе или нивоа.

Вредновање је сложен и вишеслојан процес. Када се оно ради у функцији формативног процјењивања, васпитачима и стручним сарадницима могу помоћи неке од смјерница у том процесу: формулација показатеља исхода, дјечијег учења, развоја, активности, производа и слично; избор начина и техника праћења које ће се примјењивати; планирање и организовање специфичних активности које циљају на дефинисани показатељ исхода, укључујући „усложњавање у систему активности“; припрема игровног и радног материјала директно повезаних са изабраним исходима и активностима; израда инструмената за праћење и њихова систематизована примјена кроз активности документовања; избор начина интерпретације добијених података приликом праћења и документовања и разматрање повезнице са прописаном документацијом.

Методе и технике за формативно праћење могу бити:

- биљежење свакодневних ситуација и учећих тренутака по унапријед припремљеним протоколима или у виду анегдотских забиљешки;
- контролне листе са задацима усмјереним ка садржају учења или проблему који описује показатељ;
- дијалошки метод и „континуирано заједничко мишљење“ (“Реци ми шта мислиш...”, “Сматраш ли да би сви имали исто мишљење...”, “Како можемо то сазнати...”, “Не знам, шта ти мислиш...”, “Зашто се слажеш...”, “Је ли увијек тако...” и слично);
- континуирано снимање секвенци дјечијих активности (игара и игроликих активности које су специфично припремљене и усмјерене ка показатељу; током слободне игре са припремљеним материјалима који циљају на показатељ и слично);
- израда фотографија током дјечијих активности;
- дјечији производи настали током активности;
- прикупљање информација од родитеља и других.

Вредновање курикулума у ширем смислу

Евалуација курикулума на нивоу образовног система је процес који у себе укључује процјену о квалитету предшколског курикулума у цјелини или у неким његовим елементима, и заснива се на доношењу ставова о квалитету и ефективности, вриједностима или оправданости васпитно-образовних програма. Евалуација квалитета врши се у односу на различите показатеље, у односу на различите нивое (на нивоу предшколске установе, локалне заједнице, кантона, ентитета, државе) примјеном различитих приступа, методологија и техника и може да укључује:

- квалитет улаза (показатељи материјално-техничких и других услова и ресурса у предшколском програму),
- квалитет процеса (карактеристике интеракција, социјалног и материјалног окружења, васпитно-образовног процеса, благостање дјете у предшколском програм и друго) и
- квалитет исхода (ефекти институционалног предшколског васпитања и образовања на постигнућа дјете одређена исходима и показатељима ЗЦРП).

Смјерницама се препоручује пројекција евалуације курикулума у средњорочном и дугорочном временском оквиру, када се створе институционални услови за њено спровођење.

Вредновање рада предшколских установа - вањско вредновање курикулума

Вањско вредновање подразумијева укљученост свих носилаца васпитно-образовног рада, као и свих учесника и корисника васпитања и образовања. Вањско вредновање спроводе чиниоци изван установа (министарства образовања, педагошки заводи и сл.). Вањско вредновање је поступак вредновања квалитета који спроводе појединци или тим изван предшколске установе који су дужни вредновати и пратити рад установа за предшколско васпитање и образовање, извијестити о квалитету услуга, те предложити начине унапређења. У односу на вањско вредновање курикулума који се спроводи у предшколским установама, препоручује се унапријед утврђивање и усаглашавање са општим критеријумима вредновања који су унапријед познати, те формирање базе података и мониторинг.

Када су критеријуми за вањско вредновање одређени, они обично обухватају показатеље структуралног квалитета као што су законитост рада установе, испуњавање прописа, посебно оних који се односе на стандард здравља и сигурности (на примјер простори и унутрашња и вањска опрема), омјер броја дјете и особља, квалификације особља и сл.

Унутрашње вредновање у ужем смислу

Васпитачи и стручни сарадници усмјерени су углавном ка квалитативној евалуацији предшколског програма у ужем смислу, гдје планирање, документовање и заједничко стварање имају важну димензију, а евалуација представља процјену показатеља процесног квалитета и остварења васпитно-образовних циљева и исхода. Унутрашње вредновање у ужем смислу је системски, унутрашњи процес усмјерен на освјетљавање тренутног стања у установи, на установљавање позитивних постигнућа, детектовање проблема и предлагање стратегија њиховог рјешавања, те на унапређивање постојећег стања. Оно не обухваћа само постигнућа него и процесе, односе и услове унутар којих се остварује васпитано-образовни процес. Квалитетно вредновање подразумијева учешће свих запослених и корисника, као и дјеце у вредновању (кроз разговор о производима и резултатима дјечијих активности помажемо дјецу да освијесте властите когнитивне процесе и на тај начин подстичемо њихову самосталност у учењу и развој њихових метакогнитивних способности). Сврха вредновања у установи је:

- промоција самоодговорности свих појединаца у установи, као и установе у цјелини;
- осигурање корисних показатеља онога што је већ постигнуто и онога што би требало унаприједити;
- осигурање једнаких услова за сву дјецу.

Информације и документација пружаће основу за размишљање и дискусије унутар групе запослених и са дјецом и родитељима. Резултати вањске и унутрашње процјене требају да буду кориштени као основа за израду годишњег развојног плана за сљедећу педагошку годину. Заједничке стручне расправе васпитача и других учесника васпитно-образовног процеса имају велику вриједност у праћењу, вредновању и унапређењу квалитета установе за рано и предшколско васпитање. Процјене које су доступне другим људима могу да подстакну отворену и широку расправу о циљевима, садржају, задацима и квалитету предшколских установа.

Самовредновање васпитача

Самовредновање васпитачева рада континуирана је обавеза властитога процјењивања успјешности васпитно-образовног рада у односу на групу дјеце и постављене исходе учења. Самовредновање васпитачу показује ниво његових постигнућа, слику успјешности његова рада с дјецом, задовољава ли и како задовољава дјечије потребе, задовољава ли потребе родитеља као важних чинилаца васпитно-образовног процеса. Професионалном развоју васпитача посебно доприноси она врста повратне информације која му омогућује да сам себе види из перспективе вањског посматрача. У томе му помаже разноврсна документација, која омогућује рефлексију на протекле активности у којима је учествовао. Користећи се педагошком документацијом, васпитач има прилику пратити и опажати дијете, али и себе у интеракцији с дјететом, што продубљује свијест васпитача о индивидуалним и развојним карактеристикама сваког дјетета, те олакшава избор примјерених стратегија за подршку дјететовог развоја, васпитања и учења. Самовредновање подразумијева да рад васпитача не завршава реализацијом одређене активности, већ процесом самокритичне оцјене урађеног, који је неопходан за даљи рад с дјецом и даље планирање рада и плана стручног усавршавања и професионалног развоја. Самоевалуацијом васпитач показује спремност да буде објекат и субјекат процјене, прихвата одговорност за властити рад и развој, те коначно показује да га води интринзична мотивација и осјећај бриге за квалитет васпитно-образовне праксе. Васпитач као рефлексивни практичар трансформише своју праксу спроводeћи мала акциона истраживања којима провјерава, анализира и модификује свој рад и тако освјештава рутине и прилике за ново учење. Узимајући у обзир комплексност васпитно-образовне праксе, неопходна је њена континуирана и константна провјера при чему је улога васпитача као најодговорнијег у том процесу неизоставна. Значајан је документ Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању јер кроз призму професионалних компетенција васпитача доприноси унапређењу квалитета рада у предшколским установама. Овај документ представља својеврстан водич кроз континуирани професионални развој који омогућава евалуацију и самоевалуацију рада васпитача (доступно на: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/Standardi-kvaliteta-rada-BOS.pdf>)

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., Raths, J., Wittrock, M. C. (2001) A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. (Abridged Ed.). New York-San Francisco-Boston-London-Toronto-Sydney-Tokyo-Singapore-Madrid-Mexico City-Munich-Paris-Cape Town-Hong Kong-Montreal: Longman
- Анулић, С. (2012). Модел самовредновања у установама раног и предшколског одгоја и образовања, Дијете, вртић, обитељ: Часопис за одгој и наобразбу предшколске дјеце намијењен стручњацима и родитељима, 69 (28-29 стр.)
- Бећировић-Карабеговић, Ј. (2018). Развојно примјерени предшколски курикулум. Сарајево: Педагошки факултет
- Бећировић-Карабеговић, Ј. (2014). Планирање одгојно-образовног рада у предшколским установама на принципима интергираног курикулума. Подршка разоју квалитета у предшколским установама. Сарајево: АПОСО
- Bronfenbrenner, U. (1997). Екологија људског развоја. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Брунер, Џ. (2000). Култура образовања. Загреб: Едука
- Висковић, И., Зеленчић, М. (2015). Унапређење припреме дјеце за школу – програм предшколе: Основне методичке смјернице. Бања Лука: IN фондација
- Висковић, И., Вишњић-Јевтић, А. (2019). Је ли важније путовати или стићи? Пријелази дјеце ране и предшколске доби из обитељи у одгојно-образовне институције. Загреб: Алфа
- Делорс, Ж. (1998). Учење - благо у нама. Загреб: Едука
- Кларин, М. (2017). Психологија дјечје игре. Задар: Свеучилиште у Задру.
- Крњаја, Ж. (2016). Гдје станује квалитет. Књига 3, Развијање праксе дјечијег вртића. Београд: ИПА
- Миковић, Б. (2019). Улога предшколског одгоја и образовања у пружању једнаких животних шанси. Сарајево: ФЕС.
- Миљак, А. (1996). Хуманистички приступ теорији и пракси предшколског васпитања. Загреб: Персона
- Млинаревић, В., Марушић, К., (2005). Права дјетета и њихово оживотворење у саставу предшколског одгоја и образовања. Живот и школа бр. 14 (29-39 стр.)
- Прибишев Белеслин, Т. (2019). Предшколски курикулум у теорији и пракси. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
- Прибишев Белеслин, Т. (2018). Дјечије стваралаштво и језици предшколског курикулума. Дјечије стваралаштво у предшколским установама. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
- Прибишев Белеслин, Т. (2014). Исходи учења и развоја у раном дјетињству. Подршка развоју квалитета у предшколском васпитању и образовању. Сарајево: АПОСО
- Rankin, B. (1998.), Education as Collaboration – Learning from and Building on Dewey, Vygotski, and Piaget. In: Edwards, C. P., Gandini, L., Forman, G. (eds.), The Hundred Languages of Children – The Reggio Emilia Approach, Advanced Reflections. London: Ablex Publishing Corporation, (70-83 str.)
- Слуњски, Е.и сар. (2015). Изван оквира. Загреб: Елемент
- Слуњски, Е. (2012). Траговима дјечјих стопа. Загреб: Профил
- Слуњски, Е. (2011). Курикулум раног одгоја: Истраживање и конструкција. Загреб: Школска књига
- Слуњски, Е. (2008). Дјечји вртић заједница која учи. Загреб: Спектар Медиа д.о.о.
- Слуњски, Е. и сар.(2006). Компетенције одгајатеља у вртићу – организација која учи, Педагогјска истраживања 3(1), (45-58. стр.)
- Травар, М. (2017). Улога васпитача у креирању подстицајне средине за рано учење у вртићу. Бијељина: Педагошки факултет

- Tankersley, D. i sar. (2020). Приступ усмјерен на дијете: вртићи који промовишу демократију, "Step by Step" приступ. Сарајево: COI Step by Step
- Hansen, A.K., Kaufmann, K.R., и Walsh, K.B. (2006). Развојно-примјерени програм за дјецу од 3 до 6 година. Загреб: Народно отворено училиште Корак по корак

Легислатива и документи

- Заједничко језгро cjеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења (2018). Mostar: Агенција за предшколско, основно и средње образовање. <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/ZJCRP-predskolski-odgoj-i-obrazovanje-S.p>
- Заједничка језгра cjеловитих развојних програма за рад у предшколским установама (2007). Министарство просвјете, науке, културе и спорта –Херцеговачко-неретвански кантон
- Компетентни васпитачи 21. вијека (2011), Радна група за ревизију Стандарда International Step by step asociation <http://www.korakpokorak.hr/upload/vrtici/praksa-kvaliteta-izvrnost/issa-standardi-brosura-za-web.pdf>
- Конвенција о правима дјетета, усвојена од Генералне скупштине уједињених нација, 20. 11. 1989. године. https://www.unicef.org/bih/media/676/file/Konvencija%20o%20pravima%20djeteta.pdf?fbclid=IwAR0CMNHt4iz3GL1pX4OgswiM4xY_n3DBgvt1sBO0jj6Nd5Xv67ISKQdcysc
- Курикулум за вртиће (1999). Министарство за образовање, науку и спорт. Република Словенија.
- Национални курикулум за рани и предшколски одгој и образовање (2014). Министарство знаности, образовања и спорта Републике Хрватске <https://www.scribd.com/document/378601947/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje-pdf>
- Обавезни програм за дјецу у години пред полазак у школу (2000). Сарајево. Министарство за образовање, науку и младе. Кантон Сарајево.
- Обвезни програм предшколског одгоја и образовања дјеце пред полазак у основну школу (2016). Министарство просвјете, знаности, културе и спорта. Посавски кантон. Орашје
- Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини (Службени гласник БиХ, 88/07) http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/5764ae23-c423-404b-b6d5-c723dea62cc9_Okvirni%20zakon%20o%20pred%20C5%A1kolskom%20odgoju%20i%20obrazovanju%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf
- Основе програма предшколског васпитања и образовања у Брчко дистрикту БиХ (2007). Брчко
- Основе програма предшколског васпитања и образовања: Концепција основа програма – Године узлета <https://ecec.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/02/OSNOVE-PROGRAMA-.pdf>
- Платформа за развој предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини за период од 2017-2022. године 2022. године. [http://mcp.gov.ba/attachments/hr_Migrirani_dokumenti/Va%20C5%BEEni_dokumenti/Va%20C5%BEEno-Strategije/Platforma_za_razvoj_pred%20C5%A1kolskog_odgoja_i_obrazovanja_u_BiH_za_period_2017.%E2%80%93_2022._\(1\)h.pdf](http://mcp.gov.ba/attachments/hr_Migrirani_dokumenti/Va%20C5%BEEni_dokumenti/Va%20C5%BEEno-Strategije/Platforma_za_razvoj_pred%20C5%A1kolskog_odgoja_i_obrazovanja_u_BiH_za_period_2017.%E2%80%93_2022._(1)h.pdf)
- Правилник о општим основама предшколског програма, Сл.гласник РС– Просветни гласник, бр.14/2006.
- Примарни програм одгојно-образовног рада с дјецом предшколског узраста (2000). Сарајево. Министарство образовања, науке и информисања. Кантон Сарајево.
- Приручник за самоврједновање установа раног и предшколског одгоја и образовања (2012). Загреб: Национални центар за вањско вредновање образовања
- Програм предшколског одгоја и образовања у години пред полазак у основну школу (2018), Министарство образовања, науке, културе и спорта. Унско-сански кантон, Бихаћ http://dokumenti.ncvvo.hr/Samovrjednovanje/Tiskano/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf
- Смјернице за имплементацију Заједничког језгра наставних планова и програма дефинисаног на исходима учења (2015). Мостар: Агенција за предшколско, основно и средње образовање <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/Smjernice-za-provedbu-ZJNPP-1.pdf>

- Смјернице за процјену и утврђивање најбољег интереса дјетета, Водич за професионалце (2018). Сарајево: Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине. <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Smjernice.pdf>
- Стандарди квалитета рада васпитача, педагога и директора у предшколском васпитању и образовању (2011), Сарајево: Агенција за предшколско, основно и средње образовање <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/Standardi-kvaliteta-rada-SRP.pdf>
- Стандарди учења и развоја дјеце у доби пред полазак у школу(2021). Агенција за предшколско, основно и средње образовање. <https://aposo.gov.ba/hr/standardi-ucenja-i-razvoja-djeteta-u-dobi-pred-polazak-u-osnovnu-skolu/>
- Цјеловити развојни програм за рад у предшколским установама Босанско –подрињског кантона (2010), Министарство за образовање, младе, науку, културу и спорт. Горажде
- Цјеловити развојни програм предшколског одгоја и образовања (2019). Министарство за образовање, науку, културу и спорт. Зеничко–добојски кантон, Зеница
- Цјеловити развојни програм предшколског одгоја и образовања кантона средишња Босна (2018). Министарство образовања, науке, културе и спорта, Кантон Средишња Босна, Травник
- Цјеловити развојни програм предшколског одгоја и наобразбе (2010), Министарство образовања и науке. Тузлански кантон, Тузла
- Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations. (2009). BELONGING, BEING & BECOMING. The early years learning framework for Australija. <http://www.ag.gov.au/cca>
- Department for Children, School and Family. (May 2008). Statutory Framework for the Early Years Foundation Stage Setting the Standards for Learning, Development and Care for children from birth to five. https://www.foundationyears.org.uk/files/2017/03/EYFS_STATUTORY_FRAMEWORK_2017.pdf
- Early Years Curriculum Guidelines. (2006). Brisbane: The State of Queensland (Queensland Studies Authority). www.qsa.qld.edu.au
- Finnish National Board of Education. (2010). National Core Curriculum for Pre-primary Education https://www.oph.fi/download/153504_national_core_curriculum_for_pre-primary_education_2010.pdf
- Ministère l'Éducation Nationale. (2014). Les programmes de l'école maternelle. <http://www.education.gouv.fr/>
- Ministry of Education, Science, Sport and Culture. Japan. (2001/2004). National Curriculum Standards for Kindergartens. http://www.ibe.unesco.org/curricula/japan/ja_ecfw_1998_eng.pdf
- Ministry of Education and Culture. (2007). National Core Curriculum. http://www.ibe.unesco.org/en/resources?search_api_views_fulltext=%22curricula%20hungary%20hu%20al%20fw%202007
- Ministry of Education. New Zealand Government. (2017). Te Whāriki. He whāriki mātauranga mō ngā mokopuna o Aotearoa. Early childhood curriculum. <https://www.education.govt.nz/assets/Documents/Early-Childhood/Te-Whariki-Early-Childhood-Curriculum-ENG-Web.pdf>
- Ministry of Education and Research. Portugal. (2006). Framework Plan for the Content and Tasks of Kindergartens. <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/engelsk/frameworkplanforthecontentandtasksofkindergartens.pdf>
- National Council for Curriculum and Assessment. (2009). Aistear: the Early Childhood Curriculum Framework and Síolta, The National Quality Framework for Early Childhood Education. http://www.westmeathchildcare.ie/images/Aistear_Siolta_Similarities_Differences.pdf
- National Institute for Education. Slovakia. (2008). The National Educational Programme ISCED 0 – pre-primary education. <http://www.oecd.org/education/school/48705963.pdf>
- Síolta, The National Quality Framework for Early Childhood Education(2006). Dublin: Centre for Early Childhood Development& Education https://siolta.ie/media/pdfs/final_handbook.pdf

- Skolverket. (2010). Läroplan för förskolan Lpfö 98 Reviderad 2010. <http://www.svalov.se/download/18.34c7ffa157e68bd680addb3/1477654621434/L%C3%A4roplan%20f%C3%B6rskolan%20reviderad.pdf>
- U.S. Department of Health and Human Services. Administration for Children and Families. Office of Head Start. (2010). The head Start Child development and early learning framework. Promoting Positive Outcomes in Early Childhood Programs Serving Children 3–5 Years Old. <https://www.acf.hhs.gov/ohs>
- World Commission on Environment and Development. (1987). Our Common Future. Oxford University Press. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

8. ПРИЛОЗИ:

АНАЛИЗА ПРЕДШКОЛСКИХ ПРОГРАМА/КУРИКУЛУМА

Табела 1. Анализа структуре предшколских програма у БиХ

Средњобосански кантон/жупанија	Посавски жупанија	Херцеговачко-неретвански кантон/жупанија	Жупанија Западно-херцеговачка	Тузлански кантон	Брчко дистрикт БиХ	Унско-сански кантон
ЦЈЕЛОВИТИ РАЗВОЈНИ ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ОДГОЈА И ОБРАЗОВАЊА (2018)	ОБВЕЗНИ ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ОДГОЈА И ОБРАЗОВАЊА ДЈЕЦЕ ПРЕД ПОЛАЗАК У ОСНОВНУ ШКОЛУ (2016)	ЗАЈЕДНИЧКА ЈЕЗГРА ЦЈЕЛОВИТИХ РАЗВОЈНИХ ПРОГРАМА ЗА РАД У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА (2007)		ЦЈЕЛОВИТИ РАЗВОЈНИ ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ОДГОЈА И НАОБРАЗБЕ (2010)	ОСНОВЕ ПРОГРАМА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У БРЧКО ДИСТРИКТУ БИХ (2007)	ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ОДГОЈА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ОСНОВНУ ШКОЛУ (2018)
1. Предшколско васпитање и образовање (Дефиниција и функција пво, начела в-о рада, циљеви пв, принципи пво система, укључивање дјеце с посебним в-о потребама.	1. Опште одредбе	1. Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у БиХ	1. Структура рада	1. Опште одредбе	Уводни дио (Дефиниција пво; задаци, циљеви, дидактичка концепција и методе пво у „учећим активностима“ програма раног учења; принципи на којима је заснован систем пво и програмски облици.	1. Опште одредбе

1.6. Аспекти дјететова развоја (Тјелесни, сазнајни, социјално-емоционални, развој говора и комуникације, развој креативности)	2. Увод (Циљеви пво, принципи пво)	2. Увод (Дефиниција пво, циљеви пво, принципи пво)	2. Материјални услови	2. Увод (Дефиниција пво, увођење заједничког језгра програма, циљеви, принципи пво.)	4. Сарадња са породицом (Сарадња са породицом и процеси њега и в-о активности, садржај и нивои сарадње, материјални услови за „партнерство“, психолошко – педагошки услови, кружење информација о развоју дјетета)	2. Увод (Циљеви пво, принципи пво)
1.7. Организовање в-о рада (холистички приступ, педагошка клима, организација времена, просторно организовање, организовање времена, центри активности)	5. Аспекти развоја и остваривања задатака (тјелесно и здравствено васпитање, развој говора, комуникације и стваралаштва, упознај околину, математика, музичка култура)	5. Аспекти развоја и остваривање посебних задатака (физички, социјално-емоционални и развој личности, когнитивни развој, развој говора, комуникације и стваралаштва)	3. Њега и брига за тјелесни раст и здравље дјете	5. Аспекти развоја и остваривања посебних задатака (тјелесни, социјално-емоционални и развој личности, когнитивни развој, развој говора, комуникације и стваралаштва)	Основи јасличког програма до три године (во група од 6-12 мјесеци, 12-24 мјесеца, 24-36 мјесеци; аспекти развоја, исходи учења, могуће активности)	Аспекти развоја и остваривања задатака (физичко и здравствено васпитање, развој говора, комуникације и стваралаштва, упознај околину, математика, музичка култура)
1.8. Методе предшколског васпитања и ообразовања	6. Методичко дидактичко упуте васпитачима (Планирање и евалуација, Улоге одгојитеља у планирању и евалуацији. Улога одгојитеља у организацији ситуација учења, Улога одгојитеља у сарадњи с родитељима)	6. Садржај предшколског програма (структура садржаја: физички, социјално-емоционални и развој личности, интелектуални развој, развој говора, комуникације и стваралаштва).	4. Васпитно-образовни рад (тјелесни и психомоторни, социјално-емоционални и развој личности, спознајни развој, говор, комуникација, изражавање и стваралаштво)	6. Методичко-дидактичко упутства васпитачима (планирање и евалуација, улоге васпитача у планирању и евалуацији, улога васпитача у организацији ситуација учења)	Основе вртићког програма од 3-6 година (млађа; средња, старија в-о група - аспекти развоја, очекивани исходи, могуће активности)	Методичко-дидактичко упутства васпитачима (Планирање и евалуација, Улоге одгајатеља у планирању и евалуацији, Улога одгајатеља у организацији ситуација учења, Улога одгајатеља у сарадњи са родитељима)

		Садржај програма: основе програма за дјецу узрасне доби 6 – 9; 10 –12; 15 – 18 и; 19 – 24 мјесеци; 24 мјесеца, 2 – 3 године; 4, 5,6 године.				
1.9. Партнерство с породицом, Партнерство са заједницом, Партнерство са школом.	7. Садржај програма (развој говора комуникације и стваралаштва, математика, упознај околину, музичка култура, ликовна култура, физичко и здравствено васпитање - очекивани исходи, потенцијалне активности - садржаји облици и социјалне комуникације –игре.		5. Образовање и усавршавање васпитних радника	7. Садржај предшколског програма (цјеловити развојни програм; програм његе и васпитања дјеце узраста до три године; програм в-о рада на узрасту од три до шест година) Структура садржаја: Програм према узрасту (основе програма за дјецу доби 6-12 мјесеци, основе програма за дјецу узрасне доби од 1 – 3 године, 4, 5 и 6 година).	Програм припреме дјеце која су уписана у школу, а нису похађала обданиште (Приједлози за успјешну имплементацију нпп; предшколско припремно 60 часова: програмски садржаји, број часова, очекивани исходи, могуће активности).	7. Садржај предшколског програма (физичко и здравствено образовање, развој говора, комуникације и стваралаштва, упознај околину, математика, музичка култура, ликовна култура , -очекивани исходи, потенцијалне активности, садржаји, облици и социјалне комуникације – игре
2. Садржај пред- школског програма (програм његе и васпитања дјеце од шест мјесеци до на- вршене треће годи-не, програм в-о рада за дјецу у четвр-тој, петој години живота; за дјецу у години пред полазак у школу)			6. Сарадња с родитељима: 7. Сарадња с вањским установама 8. План и програм рада директора 9. Педагошка документација	8. Профил и стручна спрема запослених		8. Профил и стручна спрема

3. Примјена Цјеловитогa развојногa програмa у програмирању и планирању (етапно, тематско, пројектно планирање)	8. Профил и стручна спрема					
4. Евалуација (Самоевалуација, Евалуација одгојитеља)						

Зеничко-добојски кантон	Кантон Сарајево	Кантон Сарајево	Босанско-подрињски кантон	Република Српска	Република Српска
ЦЈЕЛОВИТИ РАЗВОЈНИ ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ОДГОЈА И ОБРАЗОВАЊА (2011)	ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ ЗА ДЈЕЦУ У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ	ПРИМАРНИ ПРОГРАМ ОДГОЈНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА С ДЈЕЦОМ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА	ЦЈЕЛОВИТИ РАЗВОЈНИ ПРОГРАМ ЗА РАД У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА БОСАНСКО ПОДРИЊСКОГ КАНТОНА ГОРАЖДЕ (2010)	ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА (2007)	ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА (2016)
1. Предшколско васпитање и образовање (дефиниција и функција предшколског во, начела в-о рада, циљеви предшколског во, принципи система предшколског во, укључивање дјеце са посебним образовним потребама).	Концепција предшколског васпитања и образовања (дефиниција предшколског в-о и његове основне одлике, циљ предшколског во, општи задаци предшколског во)	Концепција предшколског в-о (дефиниција предшколског в-о и његове основне одлике; циљ предшколског во; општи задаци предшколског во)	1. Опште одредбе	1. Уводни дио (дефиниција предшколског во, принципи система предшколског во, укључивање дјеце са посебним образовним потребама)	Увод (програмски принципи система учећих активности, партнерство са породицом, партнерство са школом)
1.6 Аспекти дјечијег развоја (физички развој, сазнајни развој, социо-емоционални развој, развој говора и комуникације, развој креативности)	Структура в-о рада	Структура в-о рада	2. Увод (дефиниција предшколског в-о; увођење заједничког језгра програма, циљеви; принципи предшколског в-о)	Циљеви, задаци и садржаји предшколског в-о (физички, социјално-емоционални и развој личности, интелектуални развој, развој говора, комуникације и стваралаштва.	Циљеви, задаци и садржаји предшколског в-о (физички развој, социјално-емоционални развој и развој личности, интелектуални развој, Рразвој говора, комуникације и стваралаштва: до три године; до шест година.

1.7. Организација в-о рада (холистички приступ, педагошка клима, просторна организација, организација времена, центри активности)1.8. Методе предшколског васпитања и образовања	Области в-о рада (артикулација дневних активности, заштита и унапређење здравља дјете, сарадња са породицом, сарадња са школом)	Области в-о рада (артикулација дневних активности, заштита и унапређење здравља дјете; сарадња са породицом; сарадња са школом); педагошка документација и евиденција)	5. Аспекти развоја и остваривања посебних задатака (физички, социо-емоционални и развој личности, когнитивни развој, развој говора, комуникације и стваралаштва	Дидактичка концепција предшколског васпитања и образовања: програмски принципи система «учећих активности», методе предшколског в/о.	Васпитно-образовни рад с дјецом предшколског узраста – Исходи учења и учеће активности.
1.9. Партнерство са породицом и окружењем, партнерство са заједницом, партнерство са школом	Обавезни програм за дјецу у години пред полазак у школу (Структура:физичко и здравствено образовање, упознавање околине и њена заштита, развој говора,развој почетних математских појмова, ликовно васпитање, упознавање културно-религијске традиције, заштита од неексплодираних убојитих средстава)	Структура примарног програма (Програм њега и васпитања у другој и трећој години живота, Програм в-о рада с дјецом од три године до поласка у школу, млађа, средња, старија група: физичко и здравствено васпитање, упознавање околине и њена заштита, развој говора, развој почетних математских појмова, ликовно васпитање, упознавање културно-религијске традиције, заштита од неексплодираних убојитих средстава)	6. Методичко-дидактичкаУпутства васпитачима (планирање и евалуација, улоге васпитача у планирању иЕвалуацији, улога васпитача у организацијиситуација учења)	2. Партнерство са породицом и окружењем (партнерство са породицом, партнерство са школом).	Садржаји програма предшколског васпитања и образовања према аспектима развоја (физички развој; социјално-емоционални развој; интелектуални развој; развој говора, комуникације и стваралаштва).

2. Садржај предшколског програма (исходи за: физички, сазнајни развој личности, социјално-емоциони развој личности, за развој говора и комуникације, за развој стваралаштва)	Профил и стручна спрема		7. Садржај предшколског програма (цјеловити развојни програм) Структура садржаја: основе програма за дјецу узраста од 1-3-године; у 4-тој, 5-тој, 6-тој години живота	3. Васпитно-образовни рад са дјецом предшколског узраста, исходи учења и оквирни садржаји система учећих активности: физички развој и учење, социо-емоционални развој личности, интелектуални развој и учење, развој говора, комуникације и стваралаштва.	
2.1. Програм његе и васпитања дјеце од шест мјесеци до навршене 3. године живота, програм в-о рада за дјецу у четвртој; петој години живота; за дјецу у години пред полазак у школу			8.Профил стручњака	8. Примјена Програма (Планирање и документовање рада са дјецом; евалуација).	
3. Примјена програма у функцији програмирања и планирања 4.Евалуација			9. Завршне одредбе		

Табела 2. Анализа структуре Смјерница за имплементацију ЗЈНПП и предшколских програма/курикулума у државама регије

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	ХРВАТСКА	ЦРНА ГОРА		СЛОВЕНИЈА	СЈЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	СРБИЈА
СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ЗЈНПП (2015)	НАЦИОНАЛНИ КУРИКУЛУМ ЗА РАНИ И ПРЕДШКОЛСКИ ОДГОЈ И ОБРАЗОВАЊЕ (2014)	ПРОГРАМ ЊЕГЕ И ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГА РАДА С ДЈЕЦОМ УЗРАСТА ДО 3 ГОДИНЕ (2011)	ПРОГРАМ ЗА ПОДРУЧЈЕ АКТИВНОСТИ У ПРЕДШКОЛСКОМЕ ОДГОЈУ И ОБРАЗОВАЊУ (2011)	КУРИКУЛУМ ЗА ВРТИЋЕ (1999)	ПРОГРАМ ЗА РАНО УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ (2014)	ГОДИНЕ УЗЛЕТА (2018)
Препоручена структура документа 1. Начела и циљеви програма 2. Савремена схваћања дјетета и организација васпитно-образовнога рада 3. Развојна подручја, задаци и циљеви/ исходи за развојна подручја: а) физички развој, здравље и учење, б) развој говора, комуникације и креативности, в) друштвено-емоционални развој и развој личности, г) интелектуални развој; 4. Партнерство с родитељима, школом и	Структура програма 1. Увод 2. Структура програма 3. Материјални услови 4. Васпитно-образовни рад 5. Њега и брига за физички раст и здравље дјече 6. Образовање и усавршавање радника у васпитно-образовним установама 7. Сарадња с родитељима 8. Сарадња с вањским установама 9. Вредновање	Основна питање програмирања у јаслицама ЦИЉЕВИ инклузивног образовања - дјеци с посебним потребама омогућити образовање и васпитање У складу са њиховим интересима и потребама; програми морају бити усмјерени на дијете и да се њихове потребе уважавају и задовољавају на индивидуалан начин; дјеца с посебним потребама могу бити дјеца са сметњама у развоју	Начела програма Основна подручја активности у програму су: физичке и здравствене активности, језичке активности, логичко-математичке активности, социјалне активности и сазна-вање, активности упознавања и овладавања околином, ликовне активности, музичке активности. За свако подручје дати су циљеви, и то: откривање и овладавање собом, развијање односа и изградња знања о себи,	Структура програма 1. Увод 2. Циљеви курикулума за вртиће 3. Начела остваривања циљева курикулума за вртић 4. Дијете у вртићу 5. Подручја активности: покрет, језик, умјетност, друштво, природа, математика (глобални циљеви; циљеви; примјери активности од 1-3 године живота: дијете; примјери активности од 3-6 година живота:	Структура програма 1. Теоријски оквир и принципи 2. Организација времена 3. Улога васпитача 4. Сарадња са родитељима 5. Просторни услови за реализацију програма 6. Подручја развоја (радознаlost и иницијативност; креативност и истрајност, здравље и моторички развој, социо-емоционални развој, језик, комуникација и развој писмености, когнитивни развој и стицање општег знања, умјетност – ликовно васпитање	Структура документа Основа I ДИО - Концепција основа програма 1. Полазишта Основа програма 2. Циљеви Основа програма II ДИО- Од Основа програма до реалног програма 1. Подршка добробити кроз односе и рад 2. Предшколска установа - контекст реалног програма (физичко окружење, вршњаци, заједница,

локалном заједницом 5. Процјена програма у цјелини и напређење квалитета.	програма 10. Финансирање програма 11. Закључак 12. Прилог	и дјеца с тешкоћама у развоју.	- откривање свијета и изградња знања о њему.	дијете; улога одраслих) 6. Литература	и музичко васпитање. За свако подручје развоја (domains) дефинисани су: - аспекти развоја (subdomains), општи циљеви, стандарди, примјери активно- сти, очекивани резултати, дидак- тичке препоруке, праћење достигну- ћа и напредовања дјеце до 2 год., 2-3; 3-4; 4-5; 5-6.	породица, васпитач). 3. Стратегије васпитача и развијање програма - принципи развијања реалног програма, планирање, - заједничко развијање програма, - праћење, документовање и вредновање.

Табела 3. Анализа структуре предшколских курикулума држава ЕУ и неких држава свијета

ФРАНЦУСКА (2014)	СЛОВАЧКА (2008)	ФИНСКА (2014)	ПОРТУГАЛ (2006)	ИРСКА (2010, 2017)
Три кључне осе програма: - школа се адаптира дјечи, - школа организује специфичне модалитете за учење, - у школи дјеца уче и живе заједно.	Циљеви образовања и тренинга Области образовања (компе-тенције и мрежа области) Образовни стандарди Језик васпитно-образовног процеса Принципи и услови за развој образовних програма	Сврха и основни задаци предшколског образовања: - примјењивање пво, - детаљни задаци и садржаји пво, - подршка развоју и учењу у пво, - форме подршке развоју и учењу у пво, - пво за различите језичке и културолошке групе, посебне потребе, - процјењивање, - формулација курикулума за пво.	1. Друштвени мандат вртића (мисија, фундаменталне вриједности, дјеца и дјетињство, партиципација дјеце, сарадња са породицом, вртић као педагошко предузеће Инклузивне заједнице, (вртић само за дјецу) 2. Садржај (њега, игра и учење, области учења) 3. Планирање и сарадња (планирање, документовање и праћење; сарадња)	ДВА ДОКУМЕНТА СЕ ИНТЕГРИШУ: SIOLTA i AISTEAR SIOLTA је документ који одређује шестнаест (16) стандарда квалитета за дјелатност, AISTEAR оквир курикулума предшколског образовања.
Материнска школа је прва степеница која гарантује успјех свих ученика у захтјевима које поставља школовање. Подразумијева фер однос за све.	Општи циљ предшколског образовања је да се достигну оптимални нивои перцептивно-моторичког, когнитивног и социо-емоционалног развоја, који чине основу за спремност за школско образовање и живот у друштву. Полазна основа је непоновљивост (јединственост) сваког дјетета, активно учење и интеграција у групу и колектив.	ОСНОВНА СВРХА ПРЕДШКОЛСКОГ ОБРАЗОВАЊА - Предшколско образовање се гради на основним вриједностима друштва. - Основна сврха је да се унаприједи развој дјеце у људске индивидуе и етички одговорне чланове друштва, кроз вођење према одговорним акцијама и усклађивање према општеприхваћеним правилима и поштовању других људи.	Главна мисија вртића је да омогући сваком дјетету до поласка у школу могућности за развој и активност у блиском разумијевању и сарадњи са дјечијим домом, - нуди изазове за учење и активно учествовање за свако дијете у вршњачким групама, - холистички поглед на дијете, развој се посматра као динамична и блиско испреплетена интеракција између физичких и менталних околности и окружења у коме дјеца живе.	Филозофија: Основни принципи у Siolta Вриједност раног дјетињства: Рано дјетињство је важан и одређен период живота који мора да се његује, поштује, вреднује и подстиче као посебно право (у свом пуном праву). Дијете на првом мјесту: Индивидуалитет дјетета, снаге, права и потребе су централна позиција у обезбеђивању квалитета образовања у раном дјетињству.

	Теоријске основе: - хуманистичка оријентација, когнитивно-психолошка и социјално-когнитивна основа образовања, подршка холистичком развоју, промоција креативности и имагинације; помоћ дјетету да развије своју личност и животне компетенције.	- Заједнички задатак је унапређење дјечијег раста, развоја и могућности за учење, што укључује подршку и праћење физичког, психолошког, когнитивног и емоционалног развоја, и превенирање било којих потешкоћа које могу да настану. СПЕЦИФИЧНИ ЗАДАЦИ Подржати индивидуалне могућности и потенцијале за учење кроз: - позитиван селф-концепт, - могућност развоја основних вјештина, знања и способности у различитим областима учења у складу са узрастом и способностима, - учење кроз игру, - подстицање учење у вршњачким групама и одржавање радости и ентузијазма за учење, - суочавање са новим изазовима за учење кроз грађење самопоуздања и креативности.	- дјетињство је фаза живота са унутрашњим вриједностима, а основне карактеристике су: интеракција кроз игру која пружа простор за иницијативу, имагинацију и ентузијазам - дјеца су активна у блиској интеракцији са окружењем - њега, васпитање и образовање обликује дјечије вриједности, ставове и поуздање у своје снаге и друге људе, као и мотивацију за учење. - дјеца утичу на своје окружење кроз свакодневне активности путем игре, социјалних интеракција и структурисаних активности - дјеца изражавају своје виђења онога што их окружује и утиче на њих, кроз ријечи и језик тијела, те вртић треба да се заснива на поштовању начина како се дјеца изражавају. Запослени слушају дјецу и покушавају да интерпретирају оно што дјеца изражавају. Сарадња са породицом и родитељима заснива се на балансу између поштовања приоритета које постављају родитеља, дјечијих права и фундаменталних заједничких вриједности којима је вртић посвећен.	Родитељи: Родитељи су примарни васпитачи дјетета и имају непроцењиву улогу у унапређивању дјететовог благостања, учења и развоја. Окружења: Физичко окружење дјетета има директни утицај на благостање, учење и развој. Благостање: Сигурност, безбједност и благостање све дјеце мора бити заштићено и унапријеђено у свим окружењима. Улога одраслих: Улога одраслих у обезбјеђивању квалитетних искустава у раном дјетињству је фундаментална. Тимски рад: Обезбјеђивање квалитетних искустава у раном дјетињству захтијева сарадњу, комуникацију у узајамно поштовање. Педагогија: Педагогија у раном дјетињству се изражава кроз курикулуме или програме активности који заузимају холистички приступ развоју и учењу дјетета, и који рефлектују неодвојивост природе процеса њега и образовања. Игра: Игра је централна за благостање, развој и учење малог дјетета.

Области програма: Мобилисање развоја језика у свим његовим димензијама, Акција и изражавање себе кроз физичке активности, Акција и изражавање кроз умјетност, Изградња мисаоних средстава за структурисање мишљења, Истраживање свијета око себе.	Компетенције на основу којих васпитачи усмјеравају своје акције: Психомоторне компетенције, Личне (интраперсоналне) компетенције (свијест о себи и основе ангажовања), Социјалне (интерперсоналне) компетенције, Комуникацијске компетенције, Когнитивне компетенције (основе рјешавања проблема; основе критичког мишљења; основе креативног мишљења), Компетенције за учење, Информационе компетенције.	Компоненте: Језик и интеракција, Математика, Етика и религија, Студије природе и окружења, Здравље, Физички и моторни развој, Умјетност и култура.	ОБЛАСТИ УЧЕЊА: Комуникација, језик и текст; Тијело, покрет и здравље; Умјетност, култура и креативност; Природа, окружење и технологија; Етика, религија и филозофија; Локална заједница и друштво; Бројеви, простор и облици. ЦИЉЕВИ КОЈИ ПРАТЕ СВАКУ ОБЛАСТ УЧЕЊА И РАЗВОЈА КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ЗАДАТКЕ ВРТИЋА, ЗАПОСЛЕНИХ (ПРИМЈЕРИ ПОСТАВКИ ЦИЉЕВА И ОБАВЕЗА).	СТАНДАРДИ: Дјечија права, Окружење, Родитељи и породица, Консултација, Интеракције, Игра, Курикулум, Планирање и евалуација, Здравље и благостање, Организација, Професионална пракса, Комуникација, Прелази, Идентитет и припадање, Легислатива и регулације, Укључивање заједнице.
Области програма (примјер за област: Акција и изражавање себе кроз физичке активности): Учешће у физичким и умјетни-чким активностима доприноси моторном, сензорном, емоцио-налном, интелектуалном и социјалном (развоју односа) развоју дјецe. Ове активности мобилишу и обогаћују имагина-цију и представљају могућност да се доживе емоције, нове сензације.	Области образовања: Дијете и свијет. ЈА/ ЉУДИ / КУЛТУРА / ПРИРОДА. За сваку област су описане карактеристике и начин како се односе према три аспекта дјечијег развоја: перцептивно-моторичком, когнитивном и социо-емоционалном.			СТРУКТУРА: AISTEAR: Принципи и теме / Смјернице добре праксе SIOLTA: Приручник /Упутство Пратећа документација Aistear користе сви запослени који подстичу дјечији развој и учење од рођења до шест година, без обзира гдје се учење одвија. Aistear даје преглед садржаја дјечијег учења и развоја у четири теме: Благостање,

Омогућавају дјечи да истражују своје физичке могућности, да развију своје моторичке способности и баланс, да се сналазе у просто-ру и времену, да развију свијест о сопственом тијелу. Оне циљају на развој сарадње и конструктивних односа са другима, поштујући различи-тости и доприносећи социјализацији. Учешће све дјеце у физичким активностима утиче на смањивање стереотипа и доприноси једнакости између дјевојчица и дјечака. Физичке активности су дио здравственог образовања, које води сву дјецу ка бољим перформансама, да искусе задовољство покрета и напора, да познају и поштују боље своје тијело.				Идентитет и припадање, Комуникација, Истраживање и мишљење. Унутар сваке теме, дати су циљеви и циљеви учења кроз примјере како да се они подстичу (могућности за учење). Теме се укрштају са Стандардима дефинисаним у документу Siolta.
Циљеви Попис циљева	Остали елементи курикулума: организовање дневних активности, организациони облици предшколског образовања, материјални и технички услови, услови за осигурање безбједности, услови везани за образовање дјеце са посебним потребама.			ПРИМЈЕР ПОВЕЗИВАЊА ИЗМЕЂУ AISREAR И СТАЊДАРДА ИЗ SIOLTA: Стандард 2: Окружења, обогашена окружења, подједнако и унутрашње и спољашње (укључујући материјале и опрему) су добро опремљена, сигурна, доступна, приступачна, адаптабилна, развојно

				одговорајућа и пружају различите изазове и стимулишу искуства. Компонента 2.1 до 2.8. Примјер Компоненте 2.1 Унутрашње и спољашње окружење је добро планирано и може да задовољи потребе све дјеце и одраслих. Aistear Принцип: Окружење за учење. Окружење за учење (унутрашње и спољашње) утиче на то шта и како дјеца уче. Окружење охрабрује и помаже дјецу да истражују и да користе могућности за забаву, избор, слободу, авантуру и изазов. Ја учим најбоље у простору који је: топло и позива, поштује моје породично залеђе и чини да се осјећам прихваћено и сигурно; добро одржавано, приступачно, адаптабилно и безбједно; добро опремљено и добро организовано; стимулишуће, изазовно и оснавајуће, Направите овакав простор за мене.(...)

МАЂАРСКА (2013)	ЧЕШКА (2004)	УЈЕДИЊЕНО КРАЉЕВСТВО	НОВИ ЗЕЛАНД (1996/2017)	АУСТРАЛИЈА (2009)
http://ec.europa.eu/assets/ea/c/education/experts-groups/2011-2013/ecec/hungarian-ecec-specificities_en.pdf	Оквир програма за предшколско образовање (2004)	КУРИКУЛУМ ЈЕ ИЗГРАЂЕН ИЗ НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА		
Филозофија Појам “невелџ” – васпитање је холистички концепт и уједињује његу, образовање, здравље, понашање и социјалне вјештине – образовање у најширем смислу. Језгро националног курикулума (1988) повезује се са локалним курикулумима вртића, изграђенима на основу вриједности, традиције, особености мађарских вртића и истраживачке праксе.	За вртиће, специјалне вртиће и припремне разреде за социјално угрожену дјецу. - Служи као основни курикулум за вртиће на којем граде своје курикулуме који најбоље одговарају локалним изазовима. - Основни циљ је да се припреме основни, базични услови за будуће учење дјеце, а курикулум истиче цјеловитост личности дјетета, тако да садржаји који су одређени одражавају цјеловит природни развој дјетета.	Законски оквир за ниво Foundational Stage: за све врсте установа и организација Филозофија: Свако дијете заслужује најбољи могући старт у животу и подршку која им омогућује да испуне своје потенцијале. Дјеца се брзо развијају у раним годинама, а дјечија искуства између рођења и пете године имају главни утицај на шансе будућег живота. Сигурно, безбједно и радосно дјетињство је важно право по себи. Добро родитељство и висок квалитет раног учења заједно обезбјеђују основу на којој дјеца требају да изграде своје способности и таленте како одрастају. Нагласак је на „спремности за школу“, те обезбјеђивање широког знања и вјештина које стварају добру основу за будући прогрес током школовања.	ТКАЊЕ НИЈЕ ЗАВРШЕНО, ВЕЗАНО ЈЕ ЗА ДЈЕЧИЈЕ ПОТЕНЦИЈАЛЕ И НЕПРЕСТАНО ПЕДАГОШКО ПУТОВАЊЕ.	ПЕДАГОГИЈА РАНОГ ДЈЕТИЊСТВА заснива се на холистичким основама професионалне праксе.

Вриједности: Демократија, Хуманизам и поштовање индивидуе, Слобода савјести и развој личности, Прогрес кроз сарадњу између фундаменталних заједница (породица, нација, ЕУ, човјечанство) и једнакост међу људима, нацијама, мањинама, етничким групама и полу.	Заснован је на пет области: биолошка, психолошка, интерперсонална, социо-културолошка и област окружења. - Садржаји (тематске области) на којима се курикулум заснива су повезани са релацијама које дијете гради према себи, другима, и свијету који га окружује.	САДРЖАЈ ДОКУМЕНТА (дијелови): Принципи Захтјеви у односу на учење и развој Области учења и развоја Циљеви раног учења Процјењивање Провјера прогреса у другој години Процјена на крају ЕФУС – Профил Информације које се дају локалној управи.	САДРЖАЈ: Принципи Оснаживање Цјеловити развој Породица и заједница Односи Стубови, циљеви и исходи учења Благостање Припадање Допринос Коминикација Истраживање	ПРИНЦИПИ: Сигурни, поштујући узајамни односи Партнерство Висока очекивања и једнакост Поштовање различитости Континуирано учење и рефлексивна пракса
Развој кључних компетенција Комуникација на матерњем језику; Комуникација на страним језицима; Математичка компетенција; Компетенција за природне науке; Дигитална компетенција; Учење учења; Смисао за иницијативу и предузетништво; Естетска и артистичка свијест и изражавање.	За тематске области дефинисани су циљеви и циљеви учења, очекиване компетенције које ће се развити и усвојити, активности и могућности које се нуде дјечи.	Руководећи принципи: Јединствено дијете које константно учи и може бити резилијентно (отпорно), способно, поуздано и сигурно у себе. Дјеца уче да буду снажна и независна кроз позитивне односе. Дјеца уче и развијају се у окружењу које је повољно, које одговара на индивидуалне потребе; постоји снажна веза између практичара и родитеља. Дјеца се развијају и уче на различите начине и у различитим периодима, те се пажња посвећује дјечи са посебним потребама.	Курикулум за сву дјецу (јаслице, вртић) Организован кроз четири стуба: ПРИНЦИПИ фундаментална очекивања; СТУБОВИ описују пет области учења и развоја; ЦИЉЕВИ описују посебности окружења и педагогија које дају подршку дјечи у учењу и развоју; ИСХОДИ УЧЕЊА: широке су изјаве о учењу које је вриједно, и служе за планирање курикулума, процјењивање дјечијег напредовања и евалуацију.	ПРАКСА Холистички приступи Респонсивност према дјечи Учење кроз игру Интенционално подучавање Окружења за учење Културолошке компетенције Континуитет у учењу и транзиције Процјењивање за учење

Кључни развојни задаци: Селф-концепт и самосазнавање; Домовина и људи; Европски идентитет – универзална култура; Образовање за активно грађанство; Економско образовање; Образовање за свијест о окружењу; Учење учења; Физичко и ментално здравље; Припрема за одрасло доба; Принципи унапређивања једнаких могућности за учење.		Области учења и развоја: 3 примарне и 4 специфичне области остварује се путем игре и истраживања, активног учења и креативног и критичког мишљења. КОМУНИКАЦИЈА И ЈЕЗИК (Омогућити дјеци да доживе богатство језичког окружења, да развију поуздање и вјештине у изражавању, да говоре и слушају); ФИЗИЧКИ РАЗВОЈ (Омогућити дјеци да буду активна и интерактивна, да развију координацију, контролу и покрет); ЛИЧНИ, СОЦИЈАЛНИ И ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ (Укључује помоћ дјеци да развију позитиван смисао о себи и другима, да формирају позитивне односе и развоју поштовање према другима); ПИСМЕНОСТ (Укључује подстицање дјеце да почну да пишу и читају, те давање широког спектра разноврсних материјала који ће подстакнути интересовања);	Приступ дјетету: Дјеца су активни учесници који бирају, планирају и улазе у изазове. То стимулише климу узајамности, „слушања“ дјеце (чак и када не причају), посматрање како се активирају њихове емоције, знатижеља, интересовања и знања у окружењима раног дјетињства и подстицања дјеце да дају допринос сопственом учењу.	Пет ихода учења (објашњени кроз активности дјеце и активности васпитача): ДЈЕЦА ИМАЈУ СНАЖАН СМИСАО ИДЕНТИТЕТА Дјеца се осјећају сигурно, безбједно и подржано; Дјеца развијају аутономију, међузависност, отвореност и смисао за дјеловање; Дјеца развијају знање и поузданост у селф идентитете; Дјеца уче да улазе у интеракције са другима са пажњом, емпатијом и поштовање. ДЈЕЦА СУ ПОВЕЗАНА И ДОПРИНОСЕ СВОМ СВИЈЕТУ Дјеца развијају смисао за припадање групи и заједницима, и имају разумијевање узајамних права и обавеза неопходних за активно учешће у заједници; Дјеца одговарају на различитост са поштовањем; Дјеца граде свијест о поштењу; Дјеца постају социјално одговорна и показују поштовање према окружењу.

		МАТЕМАТИКА (Укључује пружање дјечи могућности да развију и унаприједи своје вјештине бројања, разумијевања и употребе бројева, рачунских операција, да описују облике, просторе и мјере); РАЗУМИЈЕВАЊЕ СВИЈЕТА (Укључује вођење дјеце да стварају смисао о свом физичком свијету и својој заједници, кроз могућности истраживања, посматрања и учења о људима, технологијама и окружењу); УМЈЕТНОСТИ И ДИЗАЈН (Укључује подршку дјечи да истражују и играју се са различитим медијима и материјалима и пружање могућности да дијеле своје мисли, идеје, осјећања кроз активности умјетности, игре, плеса, дизајна и технологије). Свака област је даље разрађена на подобласти и објашњена кроз задатке за дјецу. Примјер: КОМУНИКАЦИЈА И ЈЕЗИК СЛУШАЊЕ И ПАЖЊА: дјеца слушају пажљиво у различитим ситуацијама.		ДЈЕЦА ИМАЈУ СНАЖАН ОСЈЕЋАЈ БЛАГОСТАЊА Дјеца постају снажна у свом социјалном и емоционалном благостању; Дјеца преузимају постепено одговорност за сопствено здравље и физичко благостање. ДЈЕЦА СУ ПОУЗДАНИ И УКЉУЧЕНИ УЧЕНИЦИ Дјеца граде диспозиције за учење као што су радозналост, сарадња, поузданост, креативност, посвећеност, ентузијазам, упорност, имагинацију и промишљање; Дјеца развијају спектар вјештина и процеса, као што су рјешавање проблема, истраживање, експериментисање; Дјеца улазе у учење кроз повезаност са људима, простором, технологијом и природним и прерађеним материјалима. ДЈЕЦА ЕФИКАСНО КОМУНИЦИРАЈУ Дјеца улазе у вербалну и невербалну интеракцију са другима због мноштва разлога;

		Слушају приче, учествујући у кључним догађајима и одговарајући на оно што чују са релевантним коментара, питањима или акцијама. РАЗУМИЈЕВАЊЕ: дјеца слиједи инструкције које укључују неколико идеја или акција. Одговарају на питања „како“ и „зашто“ о својим искуствима и као одговор на приче или догађаје. ПРИЧАЊЕ: дјеца изражавају себе ефикасно, показујући свијест о потребама „слушаоца“. Користе форме прошлог, садашњег и будућег времена исправно када говоре о догађајима који су се догодили или ће се догодити. Развијају своје наративе и објашњења спајајући идеје или догађаје.		Дјеца раде са мноштвом текстова и стичу разумијевање из тих текстова; Дјеца изражавају идеје и граде значења користећи разне медије; Дјеца користе информационо-комуникационе технологије како би дошли до информација, истраживали идеје и представљали своје мишљење.

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Издавач

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача

Маја Стојкић, директор Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Лектура

Босиљка Спремо

ДТП

Бранка Звечевац, спец. за графички и веб дизајн